

QUADERNS D'ARQUEOLOGIA I HISTÒRIA DE LA CIUTAT DE BARCELONA

| BARKENO | BARCINO | BARCINONA |
| BARŠALŪNA | BARCELONA |

quarhis

ÈPOCA II · ANY 2021 · N.15 · ISSN 1699-793X
248 PÀGINES · BARCELONA

Editor:
Museu d'Història de
Barcelona (MUHBA)
Institut de Cultura
Ajuntament de Barcelona

Director MUHBA:
Joan Roca i Albert

Secretaria de redacció:
Vanesa Triay

Consell de redacció:
Daniel Alcubierre
(MUHBA)
Reinald González
Josep Guitart (UAB)
Josep M. Gurt (UB)
Magí Miret (GC)
Carme Miró (ICUB)
Núria Miró (MUHBA)
Miquel Molist (UAB)
Emili Revilla (MUHBA)
Teresa Reyes (DiBa)
Queralt Solé (UB)

Avaluadors externs:
Luis Caballero Zoreda
Carmen Fernández Ochoa
Sauro Gelichi
Jean Guyon
Bernat Martí
Lucy Vallauri
Desiderio Vaquerizo
Giuliano Volpe

**Altres avaluadors
2012-2021:**
Carmen Aranegui Gascó
Xurxo M. Ayán
José Beltrán Fortes
Gian Pietro Brogiolo
Francesc Burjachs
Claudio Capelli
Laura Castells
Lídia Colomines
Carlo Ebanista
Virginia García-Entero

Albert Garcia Espuche
Enrico Giannichedda
Ignacio Grau
Carmen Guiral Pelegrín
Sonia Gutiérrez Lloret
Alberto León Muñoz
Josep M. Macias
Assumpció Malgosa
Pedro Mateos Cruz
Josep M. Nolla
Lauro Olmo Enciso
Josep M. Palet
Antonio Pizzo
Juan Antonio Quirós
Paolo Ramagli
Santiago Riera Mora
Jacques Thiriot
Josep Maria Vila

Control gràfic:
Emili Revilla

Disseny gràfic:
PFP
(Quim Pintó,
Montse Fabregat)

Realització:
M. Dolors Magallón
El taller interactivo, S.L.

Imatges de la coberta:
Daniel Alcubierre-
MUHBA

Imatges contracoberta:
Global Mediterrània

ISSN
1699-793X

Dipòsit legal
B-9715-2005

© dels textos els autors
© de l'edició

**Museu d'Història
de Barcelona**
Institut de Cultura,
Ajuntament de Barcelona
Plaça del Rei, s/n
08002 Barcelona
Tel.: 93 256 21 00
Fax: 93 315 09 57
www.museuhistoria.bcn.
cat/quarhis

QUADERNS D'ARQUEOLOGIA
I HISTÒRIA DE LA CIUTAT DE
BARCELONA

| BARKENO | BARCINO | BARCINONA |
| BARŠALŪNA | BARCELONA |

quarhis

ÈPOCA II·ANY 2021·NÚM.15·ISSN 1699-793X
248 PÀGINES · BARCELONA

SUMARI
SUMARIO
SUMMARY
SOMMAIRE

9-12 QUARHIS I EL MUSEU COM A CENTRE DE CONEIXEMENT: CAP A UNA NOVA ETAPA

JOAN ROCA I ALBERT

ARQUEOLOGIA DEL CONFLICTE I CIUTADANIA

16-57 BARCELONA 1936-1939: SISTEMA DEFENSU I CANVIS EN L'ARQUITECTURA D'UNA CIUTAT A LA REREGUARDA. UNA PROPOSTA D'ESTUDI DES DE L'ARQUEOLOGIA DEL CONFLICTE
JORDI RAMOS RUIZ

58-73 LA PETJADA DELS BOMBARDEIGS DE LA GUERRA CIVIL A LA CIUTAT DE BARCELONA: UNA PROPOSTA METODOLÒGICA
LAIA GALLEGU-VILA

74-79 ANNEX 1: ACCIÓ DEFENSA PASSIVA: CREACIÓ CONTEMPORÀNIA, EDUCACIÓ I ARQUEOLOGIA
NÚRIA AIDELMAN FELDMAN | LAIA COLELL APARICIO | CARLES GINER I CAMPRUBÍ

NOTES I ESTUDIS

82-103 LES PRIMERES SOCIETATS AGRÍCOLES A L'ÀREA DE SANT ANDREU I LA SAGRERA (BARCELONA): UNA VISIÓ DE CONJUNT
SERGIO ARROYO BORRAZ | ESTÍBALIZ MONGUILÓ CORTÉS | ISABEL PEREIRA HERNÁNDEZ | ANNA BACH GÓMEZ | MIQUEL MOLIST MONTAÑA

104-127 LA VIL·LA DEL PONT DEL TREBALL DIGNE ENTRE ELS SEGLES IV I VI. UN INDICADOR DEL CANVIS SOCIOECONÒMICS A BARCELONA ENTRE EL BAIX IMPERI I LA TARDOANTIGUITAT
DANIEL ALCUBIERRE GÓMEZ | JORDI ARDIACA RODRÍGUEZ | PERE LLUÍS ARTIGUES I CONESA | ANTONI RIGO JOVELLS

128-147 OS I METALL A LA NECRÒPOLIS ISLÀMICA DEL BORN, ESTUDI ANTROPOLÒGIC I ACTUACIONS DE CONSERVACIÓ-RESTAURACIÓ
NÚRIA ARMENTANO OLLER | IGNASI GALTÉS VICENTE | LÍDIA FONT PAGÈS | ANNA LÁZARO LUCAS | CARMÉ MIRÓ I ALAIX

148-159 LES RESTES D'AUS RECUPERADES A LA CASA CORRALES (EL BORN). REFLEXIONS AL VOLTANT DEL CONSUM D'AVIRAM A BARCELONA ENTRE ELS SEGLES XIV I XVIII
LLUÍS LLOVERAS ROCA | ANTONI FERNÁNDEZ ESPINOSA | LLUÍS GARCIA PETIT | SANTIAGO RIERA MORA | CARMÉ MIRÓ I ALAIX | JORDI NADAL LORENZO

160-191 APROXIMACIÓ ALS MATERIALS ARQUEOLÒGICS DE LA FASE FINAL DEL REC COMTAL AL SEU PAS PER L'ANTIC MERCAT DEL BORN
JOSEFA HUERTAS ARROYO | NÚRIA MIRÓ I ALAIX | TONI FERNÁNDEZ ESPINOSA

NOTICIARI

194-196 PROJECTE PREHISTÒRIA AL PLA DE BARCELONA

197-200 PALEOPAISATGE I PALEOAMBIENT A BARCELONA: EL PROJECTE PALEOBÀRCINO-I (2016-2020)

201 RECURSOS FAUNÍSTICS A LA BARCELONA IMPERIAL, TARDOANTIGA I MEDIEVAL. IMPLICACIONS ECONÒMIQUES I SOCIALS.

202-205 ARQUEOBORN, EL PROJECTE DE RECERCA ARQUEOLÒGICA D'EL BORN-CMM

206-207 NOVES APORTACIONS AL CONEIXEMENT DE LES MAJÒLIQUES DE POSSIBLE ORIGEN VALENCIÀ LOCALITZADES A LA CIUTAT DE BARCELONA

208-209 LA CIRCULACIÓ CERÀMICA A BARCELONA I EL SEU TERRITORI ADJACENT AL VOLTANT DELS SEGLES XV I XVII A TRAVÉS DEL SEU ESTUDI ARQUEOMÈTRIC

210-212 ARQUEOLOGIA I CIUTADANIA. EL PROTOCOL D'ACCÉS ALS REFUGIS ANTIAERIS DE BARCELONA

213 "EDIFICIS FERITS", UNA EINA QUE BUSCA LA PRESERVACIÓ DE LA MEMÒRIA AMB LA PARTICIPACIÓ CIUTADANA

215-218 BIBLIOGRAFIA PUBLICADA SOBRE ARQUEOLOGIA DE BARCELONA

219-226 TEXTOS EN CASTELLANO. SÍNTESIS

227-234 ENGLISH TEXT. SUMMARY

235-242 TEXTES EN FRANÇAIS. RÉSUMÉ

243-247 NORMES DE PRESENTACIÓ D'ORIGINALS A QUARHIS

NOTES I ESTUDIS

LA VIL·LA DEL PONT DEL TREBALL DIGNE ENTRE ELS SEGLES IV I VI. UN INDICADOR DEL CANVIS SOCIOECONÒMICS A BARCINO ENTRE EL BAIX IMPERI I LA TARDOANTIGUITAT

La vil·la del Pont del Treball Digne és la vil·la millor coneguda del territori de l'ager de *Barcino*. Malgrat no haver-se localitzat en la seva totalitat, els resultats de l'excavació han permès conèixer amb profunditat tant la *pars urbana* com la *pars fructuaria*. Des de la segona meitat del segle I aC és un nucli amb una economia basada en la

viticultura, activitat que perdura fins a inicis del segle V. Aquest article se centra en dues fases concretes: les reformes efectuades a la vil·la a finals del segle IV, quan experimenta uns importants canvis lligats a la seva riquesa i a l'alt estatus del seu *dominus*, i la profunda transformació a partir de mitjans segle V fins a

l'abandonament a la fi del segle VI. Aquestes dues fases es relacionen amb el que passa al mateix moment al nucli de *Barcino*.

Paraules clau: Vil·la rural, *torcularium*, viticultura, Baix imperi, tardoantiguitat, *Barcino*, elits socials.

LA VILLA DEL PONT DEL TREBALL DIGNE ENTRE LOS SIGLOS IV Y VI. UN INDICADOR DE LOS CAMBIOS SOCIOECONÓMICOS EN BARCINO ENTRE EL BAJO IMPERIO Y LA TARDOANTIGÜEDAD

La villa del Pont del Treball Digne es la más conocida del territorio del *ager de Barcino*. A pesar de no haberse localizado totalmente, los resultados de la excavación han permitido conocer en profundidad, tanto *pars urbana* como la *pars fructuaria*. Desde la segunda mitad del siglo I a.C. es un núcleo con una economía basada en la viticultura,

actividad que perdura hasta inicios del siglo V. Este artículo se centra en dos fases concretas: las reformas efectuadas en la villa a finales del siglo IV, cuando experimenta importantes cambios debidos a su riqueza y al alto estatus de su *dominus*, y a la profunda transformación a partir de mediados del siglo V hasta el abandono al final

del siglo VI. Estas dos fases se relacionan con lo que sucede al mismo tiempo en el núcleo de *Barcino*.

Paraules clau: Villa rural, *torcularium*, viticultura, Bajo imperio, tardoantigüedad, *Barcino*, elites sociales.

THE VILLA OF EL PONT DEL TREBALL DIGNE BETWEEN THE 4TH AND 6TH CENTURIES. AN INDICATOR OF THE SOCIOECONOMIC CHANGES IN BARCINO BETWEEN THE EARLY ROMAN EMPIRE AND LATE ANTIQUITY

The villa of El Pont del Treball Digne is the best known villa in the territory of the *ager of Barcino*. Although it has not been fully located, the outcomes of the excavation have provided in-depth knowledge of both the *pars urbana* and the *pars fructuaria*. From the second half of the 1st century BC, it was a site with an economy based on viticulture,

an activity that remained until the early 5th century. This article focuses on two specific phases: the reforms made in the villa in the late 4th century, when it experienced major changes related to its richness and the high status of its *dominus*, and the profound transformation from the mid-5th century to its abandonment in the late

6th century. These two phases are related to what occurred at the same moment in *Barcino*.

Keywords: Rural villa, *torcularium*, viticulture, Early Roman Empire, Late Antiquity, *Barcino*, social elites.

LA VILLA DU PONT DEL TREBALL DIGNE ENTRE LES IVE ET VIE SIÈCLES. UN INDICATEUR DES CHANGEMENTS SOCIO-ÉCONOMIQUES À BARCINO ENTRE LE BAS-EMPIRE ET L'ANTIQUITÉ TARDIVE.

La villa du Pont del Treball Digne est la villa la plus connue du territoire de l'ager de *Barcino*. Même si elle n'a pas pu être située dans sa totalité, les résultats des fouilles ont permis de connaître plus précisément la *pars urbana* et la *pars fructuaria*. Depuis la seconde moitié du 1er siècle av. J.-C. c'est un ensemble dont l'économie est

basée sur la viticulture, activité qui se poursuit jusqu'au début du Ve siècle. Cet article aborde deux phases précises : les réformes effectuées dans la villa à la fin du IVe siècle, lorsqu'elle subit d'importants changements liés à sa richesse et au statut élevé de son *dominus*, et la profonde transformation à partir du milieu du Ve siècle jusqu'à

ce qu'elle soit abandonnée à la fin du VIe siècle. Ces deux phases sont liées à ce qui se passe au même moment dans le centre de *Barcino*.

Mots clé : Villa rurale, *torcularium*, viticulture, Bas-Empire, Antiquité tardive, *Barcino*, élites sociales.

Introducció¹

La vil·la del Pont del Treball Digne o de la Sagrera es troba entre els districtes de Sant Martí i Sant Andreu (fig.1) i ha estat excavada durant els treballs de construcció de la futura estació de l'AVE a la Sagrera (Alcubierre, 2012; Alcubierre, Hinojo, Rigo, 2014; Alcubierre *et alii*, 2014; Alcubierre *et alii*, 2015; Alcubierre, Ardiaca, Artigues, 2016; Alcubierre *et alii*, 2016; Alcubierre *et alii*, en premsa). L'extensió intervinguda abasta 10.423 m² i així i tot no es coneix la totalitat de l'assentament. La seva part oest devia ser destruïda entre mitjans del segle XIX i 1922 amb la construcció de la línia fèrria i de l'estació de mercaderies de la Sagrera. La zona est queda fora dels límits d'actuació de l'obra, mentre que per les bandes nord i sud va esdevenir afectada per l'activitat agrícola d'època moderna.

Es tracta d'un assentament periurbà a l'ager de la ciutat de *Barcino*. Es trobava a prop de l'estuari del riu Besòs, sobre terres al·luvials fèrtils i propera a àrees d'aiguamolls i estanys explotables per a la ramaderia, així com a zones de bosc i a cursos d'aigua. Aquests recursos naturals van propiciar, sens dubte, l'elecció d'aquesta ubicació.

La vil·la se situa 4,5 Km al nord de la ciutat emmurallada i a uns 200 m a l'est del traçat hipotètic de la Via Augusta en el seu ramal marítim. Sense entrar en detalls, es pot dir que sembla integrar-se en les hipòtesis de centuriació que s'han plantejat per a l'ager de *Barcino* (Palet, 1994; Fiz, Orengo, Palet, 2009; Alcubierre, Hinojo, Rigo, 2014). Quant a la cronologia inicial de la vil·la, és molt anterior al període en què es centra aquest article i es remunta fins al segle I aC². Aquí només es pot apuntar que l'inici de l'assentament sembla una mica anterior a la fundació de la ciutat, la qual cosa pot plantejar alguns dubtes i discussions. Tot i no entrar a fons en el tema, s'ha de dir que no s'ha de considerar incompatible ni amb la situació en un territori que podria estar ja organitzat ni amb la proximitat de la Via Augusta que devia tenir precedents, com els que s'han documentat en l'excavació

d'aquest ramal marítim a Badalona, on s'ha constatat una preexistència ja en època republicana i fins i tot en època ibèrica.

2. Orígens de la vil·la: finals de la república i alt imperi

Abans que res, s'ha d'esmentar que el lloc on s'assenta la vil·la ja va ser ocupat en època ibèrica, tant a l'ibèric ple com a l'ibèric final i tot i que la major part de restes corresponen a sitges, alguns indicis confirmen la presència d'espais d'hàbitat.

La primera fase d'ocupació que es pot considerar plenament romana, però, s'ha de datar en la primera meitat del segle I aC, existint indicis que fan pensar en una continuïtat respecte a la fase ibèrica. Les restes d'aquest moment són fragmentàries i no donen una idea clara de com seria el conjunt, per la qual cosa no es pot afirmar si es tracta ja d'una vil·la tal com és descrita a les fonts clàssiques altimperials, és a dir, una explotació agrària amb la residència d'un *dominus*, amb les seves *pars fructuaria*, *rustica* i *urbana* (Molina, 2008). D'aquest moment s'ha pogut documentar parcialment una premsa, un magatzem de *dolia*, tres basses de decantació d'argiles amb una canalització, un forn de funció indeterminada, dues sitges i evidències del conreu de la vinya.

Entre el 40 i el 25 aC es construeix un *torcularium* de més entitat amb dues premses de biga, el corresponent *lacus* o dipòsit per al most i una canalització per conduir el most a la *cella vinaria*, de la qual s'han pogut documentar únicament alguns *dolia*. Si es tracta de part d'una vil·la, només se n'ha pogut documentar la *pars fructuaria*. Malgrat tot, es fa difícil pensar que no hi hagués una *pars urbana* relacionada i cal tenir en compte que les estructures més antigues del jaciment eren molt afectades per reformes posteriors.

Entre el 10 aC i el 15 dC ja s'hauria configurat una vil·la clàssica, on es poden distingir clarament una *pars urbana* al nord i una *pars fructuaria* al sud (fig. 2). En aquest moment ja existeix una zona residencial que s'articula

*MHUBA dalcubierre@bcn.cat

**Arqueòleg jorardiaca@gmail.com

***Arqueòleg pllartigues@gmail.com

****Universitat de Barcelona trigojovells@gmail.com

1. Volem agrair en aquest article les aportacions d'arqueòlegs i especialistes a qui s'ha consultat i amb qui s'ha debatut sobre diferents aspectes. A Carme Miró per les seves aportacions a l'hora d'interpretar el conjunt balnear. A Yolanda Peña i Jean-Pierre Brun per les seves aportacions sobre paral·lels de torcularia i la producció del vi en època romana. A Mikel Soberón per les dades encara inèdites sobre el ramal costaner de la Via Augusta i els seus precedents. A Silvia Llobet, Irene Mañas, Àlvar Mailan i Maria Molina, per les seves aportacions sobre la interpretació dels elements suntuaris (paviments, marbres). A Isabel Rodà per la informació sobre els materials marmoris recuperats.

2. Donades les característiques de síntesi d'aquest article i l'extensió del mateix, no es donen detalls dels materials a partir dels quals s'han fet les datacions, la qual cosa hauria de formar part, en tot cas, d'un treball diferenciat.

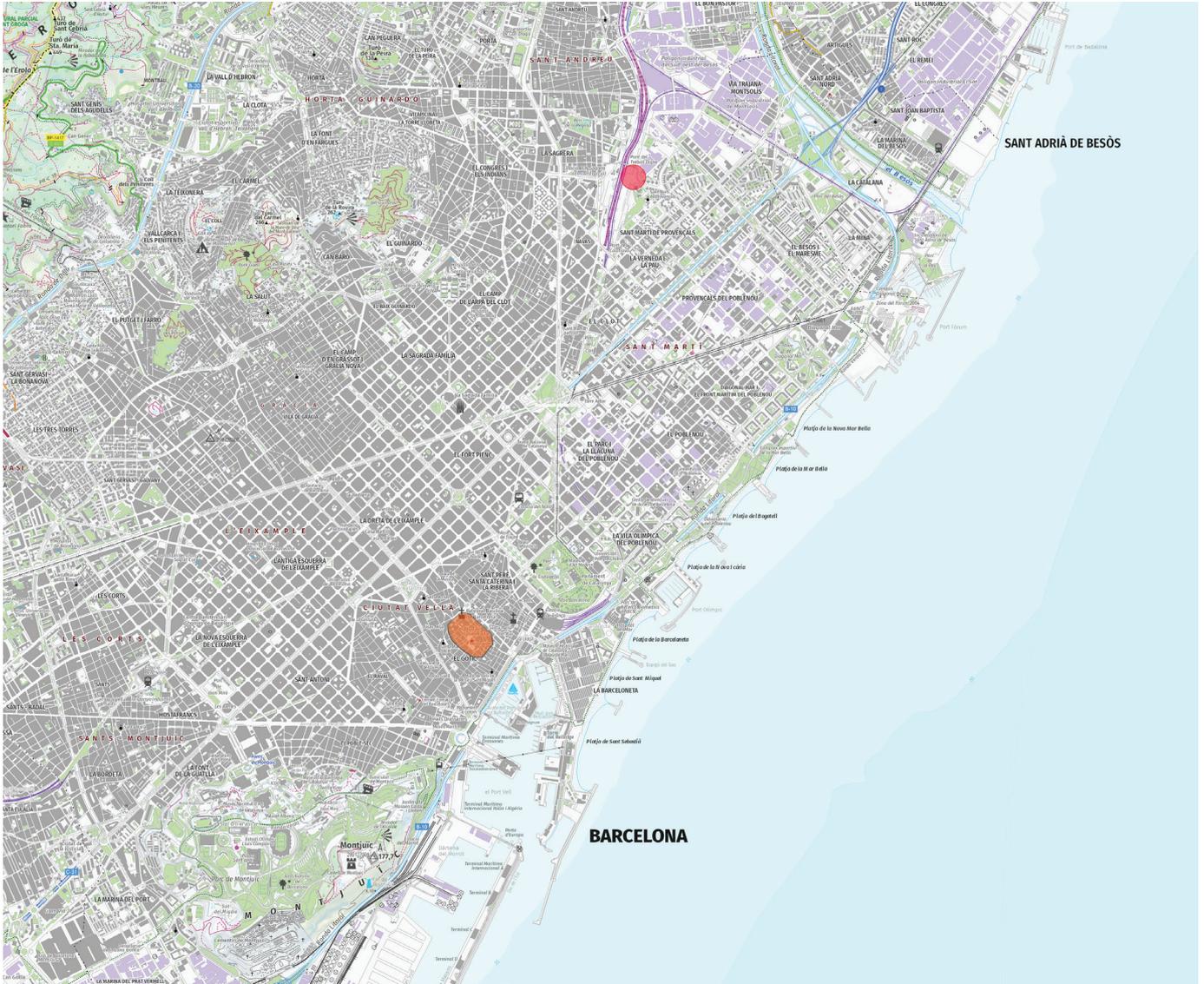

Figura 1
Plànol de situació de la vil·la del Pont del Treball Digne. [Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya]

entorn a un gran peristil del qual s'han excavat més de 1.000 m². i d'un pati més petit o *hortus* d'uns 90 m². Al voltant de l'*hortus* es distribueixen diverses habitacions, entre les quals cal destacar dos *triclinia*, un dels quals calefactat. Malgrat l'estat de conservació d'aquest conjunt, les seves dimensions, l'existència d'una estança calefactada i les abundants mostres de pintura mural així com de pla-

ques, motlures i *crustae marmorea* recuperades, fan pensar que es tractaria ja d'una vil·la rica i amb cert luxe. Entre el 70 i el 90 dC es fan grans reformes a la part productiva, substituint el *torcularium* anterior per una nova instal·lació amb sis premses (fig. 3).

Al segle II dC l'estructura de la vil·la es manté sense cap canvi, i no es documenten reformes fins al segle III dC. En aquest segle s'afegeix a la *pars urbana* un petit *balneum*, el qual s'ampliarà posteriorment. També es reforma el peristil central, amb la substitució del conjunt de columnes per unes de noves i amb la construcció de dues habitacions a l'interior del seu espai central. Alhora es canvia tot el programa decoratiu de la vil·la, com els enlluïts de les parets i els paviments d'*opus signinum* i d'*opus sectile*.

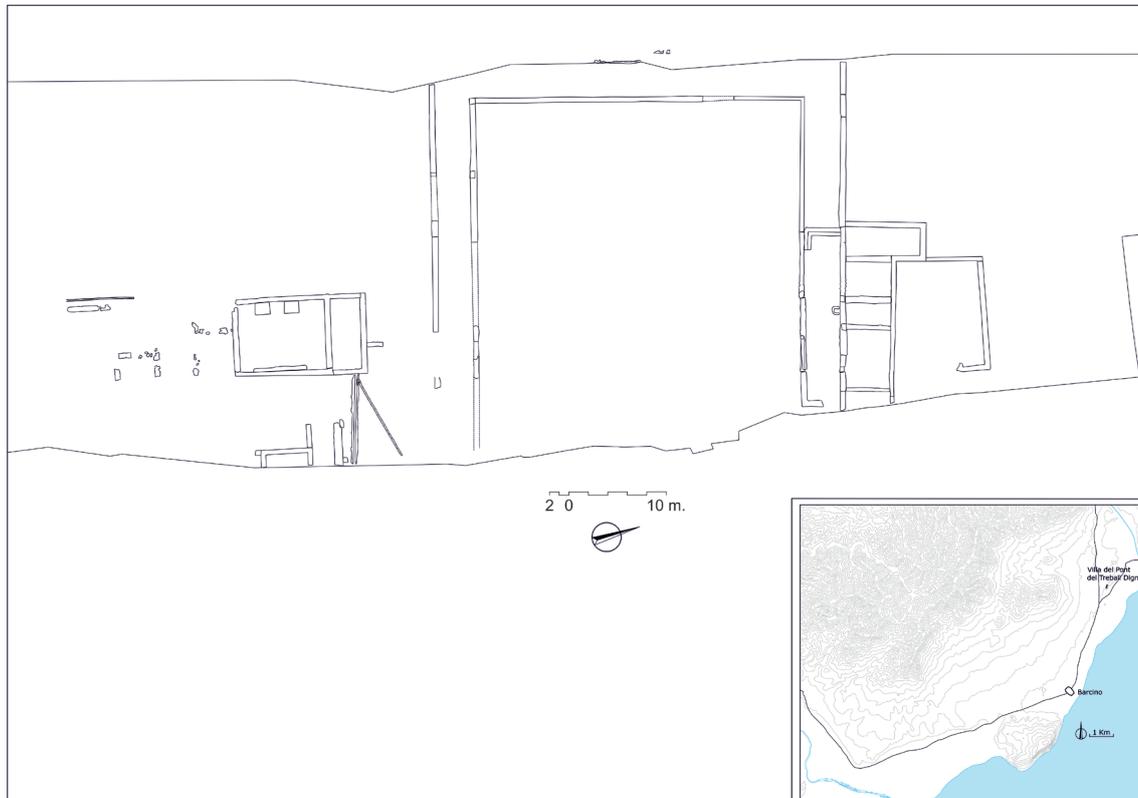

Figura 2
Planta de la *pars urbana* i la *pars rustica* de la vil·la en torn al canvi d'Era. [Autor: D. Alcubierre]

Figura 3
Restitució hipotètica del *torcularium* edificat a finals del segle I dC. [Restitució: D. Alcubierre]

Figura 4.
Planta de la *pars urbana* i la *pars rustica* de la vil·la a finals del segle IV. En vermell, les estructures construïdes a mitjans segle V; en blau les sitges d'època tardana. [Autor: D. Alcubierre]

3. La vil·la en època baiximperial. Finals del segle IV –primera meitat del segle V

La configuració de la *pars rustica* i de la *urbana* assolida al segle III dC, tot i que amb algunes reformes puntuals, es manté fins a finals del segle IV (fig. 4). És fonamental remarcar que la gran zona de producció de vi continua en funcionament, la qual cosa demostra que aquesta activitat segueix essent la base econòmica la vil·la.

3.1 PARS URBANA

És a finals del segle IV, i més concretament entre el 370 i 380, que es fan les reformes més importants a la *pars urbana* (fig. 5).

Al petit *hortus* de l'extrem nord (1) es construeix ara un estany quadrangular amb una illa central enjardinada, conformant un *viridarium* (Correia, 2010; Corrales, 2014), entorn el qual s'aixeca un pòrtic. Dins aquest espai obert queda integrada una habitació preexistent (2) que s'interpreta per la seva ubicació com un *oecus* o *tablinum* (Cortés, 2014). La connexió amb la resta de la *pars urbana* es fa a través d'un petit espai distribuïdor (3). La disposició alineada d'àmbits tan significatius com el *viridarium*, l'*oecus*, el distribuïdor d'accés i el *balneum*, ens remet a paral·lels arquitectònics on aquests espais generen un eix longitudinal respecte al qual s'articulen els espais domèstics, i fa suposar que en aquest cas es repetiria el mateix patró constructiu. Les habitacions construïdes en fases anteriors es reformen ara per assolir unes dimensions similars entre si, pavimentant-se una d'elles amb *opus sectile* (4). D'aquest, espoliat abans l'enderroc de la vil·la, es conservaven únicament les empremtes de les *crustae marmoraria*, però tot i així, es pot restituir el seu disseny (fig. 6): s'identifiquen

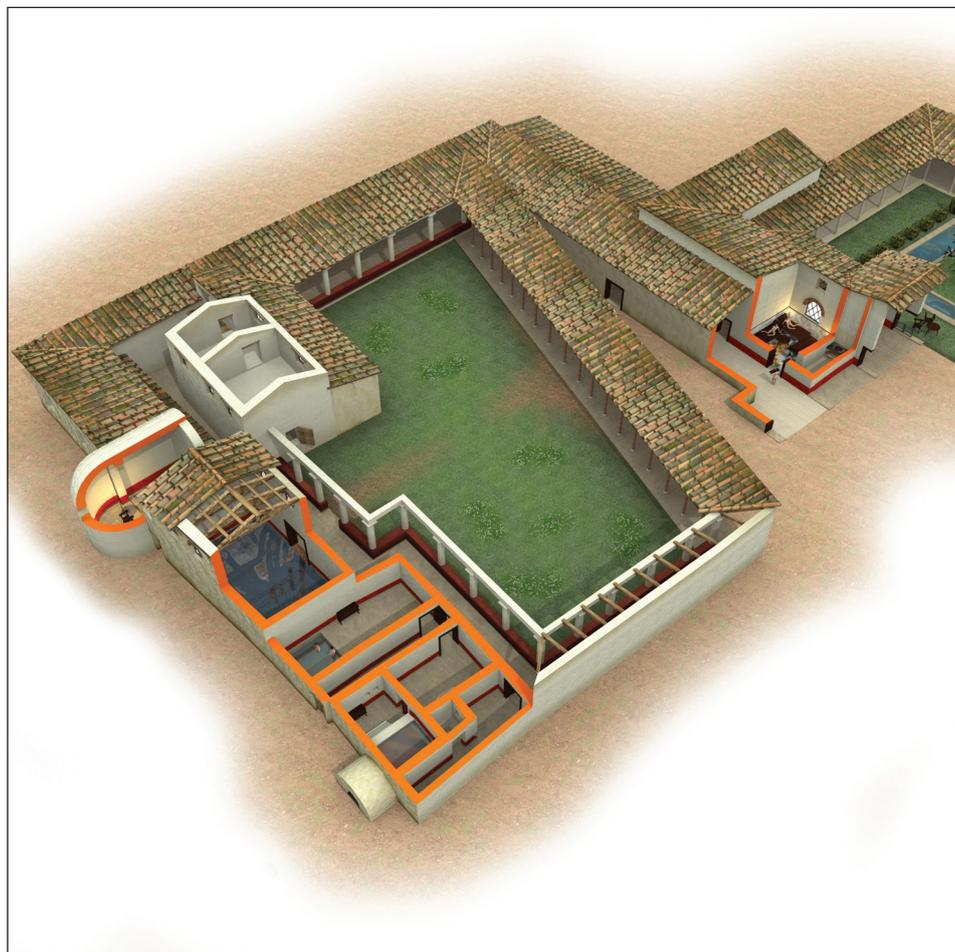

Figura 5
Restitució hipotètica de la *pars urbana*
documentada a la intervenció, amb
la configuració de finals del segle IV.
[Restitució: D. Alcubierre]

cel·les formades per mòduls de tres mides diferents, disposades en un patró en forma de “U” característic dels *triclinia* (Alcubierre, Hinojo, Rigo, 2014; Sarabia, 2010; Uribe, 2009). A més d’aquest patró decoratiu, la situació dels dos accessos a la sala recolza aquesta interpretació (Alcubierre *et alii*, en premsa).

Pel que fa al gran peristil sud (5), si bé es respecten l’estructura i organització bàsiques anteriors, es fan unes reformes que li confereixen un aspecte força diferent. El seu pati central, que originalment era de planta rectangular, es veu alterat en la seva configuració per la construcció de nous àmbits (fig. 7) tot i que es permet sempre la circulació contínua al seu voltant a través d’un pòrtic. D’aquest pòrtic, el tram del costat oest manté el seu traçat, amb alguns canvis puntuals i amb un recreixement del *pluteus* per tal d’adaptar-lo al nou nivell de circulació. El tram sud és ocupat ara per habitacions de nova planta, que inclouen espais de representació, i per l’ampliació del *balneum*. El tram nord manté el seu traçat, però queda

aïllat del recorregut original per la construcció d’un nou porticat bastit amb una orientació en diagonal respecte al pati. No es pot saber què passa a l’est, ja que només se n’ha pogut excavar un angle. Amb aquests canvis, es genera doncs un itinerari que connecta tots els nous espais de representació (Alcubierre *et alii*, en premsa).

Centrant-se en aquests àmbits de representació, el primer és una habitació amb capçalera en forma d’exedra semicircular (6) amb una superfície de 25 m² pavimentada amb *opus signinum*, interpretada com a un *oecus* (fig. 8). Aquest tipus d’habitacions s’ha identificat en altres vil·les (Nozal, 1995; García-Entero *et alii*, 2014), si bé amb dimensions més grans i paviments *d’opus tessellatum*. Comparteixen, però, el fet que el paviment de l’exedra es troba a un nivell més alt respecte a la resta de l’habitació, la qual cosa reforça la interpretació com a zona de representació.

El segon és una gran sala o aula (7) amb unes dimensions de 51 m², pavimentada en origen amb *opus signinum*, al qual es superposa després un *opus tessellatum* amb

Figura 6
Aixecament fotogramètric del paviment d'*opus sectile* i interpretació de la seva estructura decorativa. [Fotografia: Global Mediterrània. Dibuix: D. Alcubierre]

Figura 7
Vista de les estances construïdes a finals segle IV, ocupant la part sud del peristil de la vil·la. [Fotografia: Equip directiu intervenció]

Figura 8.
Habitació amb capçalera
en exedra, identificada
com a *oecus*, amb
el dipòsit afegit al
segle V en primer
terme. [Fotografia:
Equip directiu de la
intervenció]

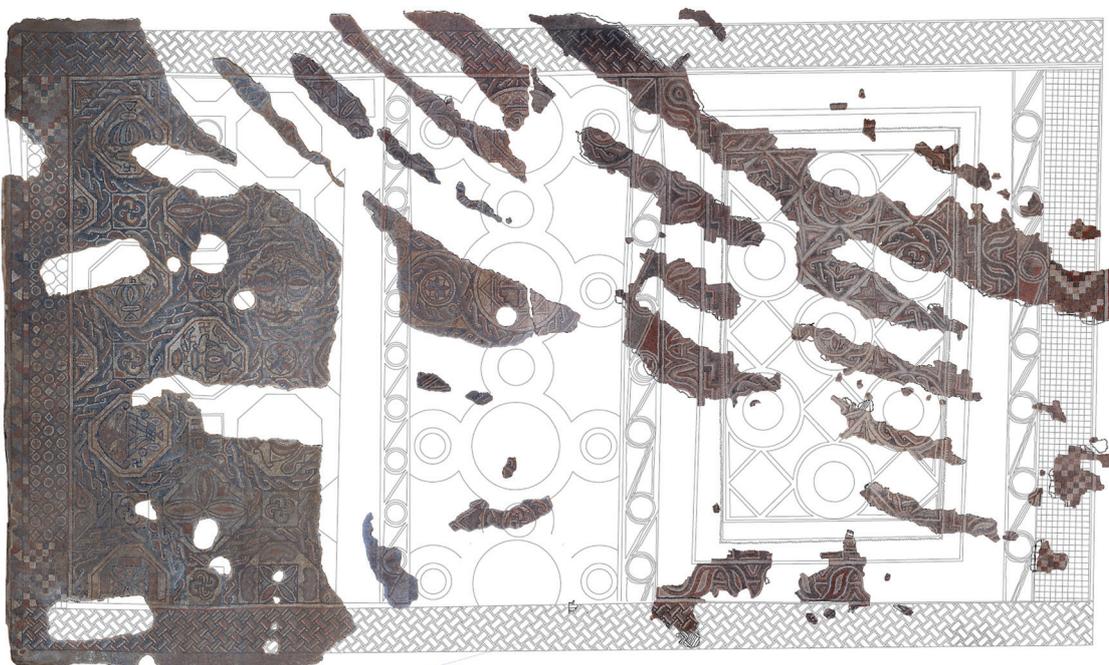

Figura 9
Restitució
fotogramètrica del
paviment d'*opus
tessellatum* i de la seva
composició decorativa.
[Fotografia: Global
Mediterrània. Dibuix: A.
Mailan]

decoració tripartida formada per tres panells (fig. 9). El tapís central coincideix amb l'accés des de l'ambulacre del peristil i presenta una composició de cercles secants, mentre que la part oest té motius geomètrics i la part est inclou en la seva decoració motius figurats de craters i càntars que es podrien relacionar amb la producció de vi

i tenir un simbolisme propiciatori (Alcubierre, Ardiaca, Llobet, 2016). Les parets estaven decorades amb pintura mural que es refà quan es canvia el paviment.

El tercer element que es pot considerar amb funcions representatives és el *balneum* (8) (fig. 10), donades les funcions socials que tenien a la societat romana (García-

Figura 10
Conjunt balnear. [Fotografia: Equip directiu intervenció]

Entero, 2005). Els primers elements del *balneum* es construïren a la segona meitat del segle III però és a finals del segle IV quan es reforma i pren el seu aspecte definitiu. En ell es poden identificar tots els àmbits propis d'aquestes instal·lacions i definir el seu recorregut intern.

S'hi accedia des del pòrtic del peristil per un passadís que donava accés al *frigidarium* i al *tepidarium* i des d'aquest, al *caldarium*. A l'exterior hi havia un àmbit que podria correspondre al *propigneum* i un altre que interpretem com una latrina (Alcubierre *et alii*, en premsa). El conjunt devia

funcionar amb un recorregut lineal retrògrad amb un únic punt d'entrada i sortida, un dels circuits que es coneixen en aquest tipus d'instal·lacions (García-Entero, 2006).

Finalment, també es pot considerar el pòrtic amb orientació en diagonal esmentat anteriorment, com un altre element de representació i prestigi (fig. 11). Es tracta d'una construcció de 37 m de longitud, delimitat per un mur corregut i pavimentat amb *opus signinum*, amb una coberta de *tegulae* suportada per columnes de marbre amb capitells amb motius vegetals (Alcubierre *et alii*, en premsa). El fet que s'utilitzés marbre del tipus *brocatello* (Alcubierre, Rodà, 2020) i que tingués decoració pictòrica tant al sostre com a la paret³ permeten pensar en l'esmentada funció de representació o prestigi. Tanmateix, aquesta interpretació es veu reforçada per la pròpia posi-

3. Àmpliament documentada als estrats d'enderroc sobre el paviment del porticat.

ció i orientació de l'estructura, que en fan el principal element visible des del peristil i la gran sala amb mosaic. Aquest pòrtic en diagonal, a més, sembla separar físicament i visualment dues zones de la *pars urbana*. La zona nord, rere el mur de tancament del pòrtic, concentraria les habitacions privades bastides als segles anteriors, mentre que l'àrea sud, amb construccions de nova planta i a la qual s'obre la columnata, funcionaria com a zona de representació social i mostra de prestigi.

Cal esmentar que es van localitzar molt a prop d'aquesta estructura dos fusts de columna a mig treballar, sense el desbastat final, així com dos receptacles pel tractament de calç que apunten a una possible interrupció sobtada de la construcció o reforma d'aquest element.

3.2 PARS FRUCTUARIA

Al sud de la zona residencial i de forma clarament separada d'aquesta se situa la *pars fructuaria*, essent el seu element principal el gran *torcularium* construït finals del segle I dC (Alcubierre *et alii*, en premsa). Com d'altres vil·les de la Laietània, aquest establiment esdevé un centre de producció intensiva de vi, fins al punt de tractar-se d'un dels majors centres productors coneguts a la península (Peña, 2010).

Aquest gran *torcularium* és una infraestructura complexa, en la que es distingeixen diferents zones de treball que donen servei a totes les etapes del procés d'elaboració del vi (fig. 12). El centre del complex el constitueixen la sala de maniobres (9) i la sala de premses (10), de planta rectangular i en la qual es disposen en bateria cinc premses de biga, amb una sisena situada amortitzant el *lacus* de la fase anterior. El costat oest del recinte funciona com a *calcatorium* i zona de recepció del raïm, oberta a l'exterior i protegida en tota la longitud de l'edifici per un pòrtic. Un altre pòrtic al costat nord protegeix l'accés a la sala de maniobres.

A l'est de l'edifici hi ha la *cella vinaria* de la qual, donat que s'estén fora el límit de la intervenció, només se n'ha pogut documentar alguns *dolia*. El *lacus* d'aquest conjunt no s'ha localitzat, essent la hipòtesi més plausible que es situés al sud de l'edifici principal, l'única zona propera no ocupada per altres estructures, i que hagués desaparegut en època moderna a causa dels rebaixos del terrenys efectuats en aquell sector.

Del que s'ha exposat es pot deduir amb total certesa que la riquesa i prosperitat econòmica que es documenta a la *pars urbana* de la vil·la prové de l'explotació vitivinícola, orientada sens dubte a l'exportació (Peña, 2019).

Figura 11

Extrem est del porticat diagonal del peristil. Sobre el paviment d'*opus signinum* es localitza un abundant enderroc de pintura mural. [Fotografia: Equip directiu intervenció]

4. Les transformacions d'època tarδοantiga. Mitjans del segle V – segle VI

La vil·la rica i luxosa resultant de les reformes de finals del segle IV no té una llarga pervivència amb la configuració que s'ha descrit anteriorment. Una sèrie de modificacions posteriors li donen un aspecte totalment diferent i permeten constatar uns canvis importants en l'economia i l'estatus social dels seus ocupants. La *pars fructuaria* és objecte d'una transformació radical que altera de manera absoluta la seva funcionalitat, mentre que a la zona residencial es produeix una reordenació dels espais d'habitació i l'aparició d'estructures relacionades amb noves activitats artesanals i productives.

Figura 12
Vista del *torcularium* operatiu entre els segle I dC i V. [Fotografia:
Equip directiu intervenció]

És difícil concretar la cronologia d'aquests canvis; l'absència de nivells d'enderroc sobre les estructures precedents fa pensar que no hi ha un impàs d'abandonament i que la transformació és fruit d'un procés progressiu. En qualsevol cas, el que sembla clar és que aquesta transformació és completa ja a mitjan segle V.

A la que era la *pars fructuaria* s'abandona el complex de producció vinícola. El *torcularium* queda amortitzat a mitjan segle V, en la forquilla compresa entre el 420 i el 450, datació proporcionada pels materials del rebliment dels pous de maniobra de les premses i dels estrats d'enderroc de l'edifici. Aquests nivells d'enderroc es cobreixen i regularitzen amb aportacions de terres i al damunt es basteixen noves edificacions, que si bé aprofiten alguns

dels murs preexistents, no mantenen cap relació funcional amb l'edifici precedent.

Aquestes noves construccions defineixen dos àmbits clarament diferenciats. La banda nord de la sala de premses i maniobra s'aterassa per elevar la cota de circulació i igualar-la amb la de l'espai obert entre la *pars urbana* i la *rustica*. Sobre aquesta zona aterassada es genera un nou recinte combinant estructures noves i preexistents. Per la planta que es dibuixa i les característiques constructives que presenta, amb una fonamentació de gran potència, es pot interpretar que aquest nou edifici seria cobert i tindria com a mínim dos àmbits interns diferenciats, estenent-se més enllà del límit oriental de la intervenció. D'altra banda, a l'espai meridional es documenta una fonamentació que també aprofita estructures existents per delimitar un nou àmbit, probablement un espai obert. D'aquesta construcció només es conservava part de l'alçat en un punt, suficient per constatar que funcionaria com a contenció de l'aterassament comentat anteriorment. Com a part d'aquestes estructures es va

localitzar reaprofitada part d'una inscripció epigràfica del segle I dC (Rodá, 2013).

El desnivell entre les dues plataformes es salva amb una escala i una rampa de terra piconada. Malauradament, no és possible interpretar la funcionalitat d'aquest nou conjunt, en conèixer només una part de la seva planta i no presentar elements singulars. En tot cas, la presència de la rampa sembla indicar que estaria vinculat amb activitats productives, potser relacionades amb circulació de càrregues o de bestiar.

Les instal·lacions del *torcularium* també es veuen desmantellades pel seu costat oest. En aquesta banda s'elimina parcialment el porticat que cobria la zona de descàrrega del raïm, al excavar-se una gran bassa per la recollida d'aigües, que no presenta cap preparació especial o revestiment⁴. L'amortització d'aquesta bassa es data entre finals del segle V i el 525. Es dona el fet que en la fase inicial de la vil·la ja hi havia hagut en aquesta zona una estructura similar amb la mateixa funció, si bé de majors dimensions, pel que es pot suposar que aquest punt devia ser una pas natural d'aigua.

L'espai entre la *pars urbana* i la *pars fructuaria*, que fins ara era una zona oberta de circulació, es pavimenta amb terra piconada i fragments de material constructiu i es crea una zona de treball de la qual es documenten restes d'una estructura de combustió.

Pel que fa a la zona residencial de la fase anterior, s'evidencia tant la reforma d'espais existents, que veuen alterada la seva funcionalitat, com la construcció de nous àmbits. Les construccions d'aquest moment tenen una qualitat molt inferior a les d'època precedent i els murs s'aixequen directament sobre els paviments *d'opus signinum*, sense estructures de fonamentació.

Quant als canvis de funcionalitat dels espais preexistents, un d'ells es dona a la sala amb exedra que s'havia interpretat com un espai de representació. En una de les cantonades d'aquesta estança es construeix a la segona meitat del segle V un dipòsit impermeabilitzat amb *opus signinum*, el qual presentava al fons una depressió per recollir millor

el contingut final. A la vora del dipòsit desembocava un canaló provinent d'un retall d'espoli circular que s'interpreta com a l'emplaçament d'una premsa de torsió dins la mateixa estança. El dipòsit presenta una refecció tant en el paviment del fons com en el revestiment de les parets, el que fa pensar en un ús de llarga durada. Les analítiques efectuades en aquests revestiments han donat negatiu quant a la presència de fitòlits⁵, pel que no es pot establir si era destinat a la producció de vi o oli.

Per les dimensions de la instal·lació, s'interpreta que aquesta premsa estaria destinada no a una producció comercial de gran volum sinó principalment a l'autoconsum dels residents. Per la seva ubicació, en un espai central respecte al conjunt d'habitacions, es pot interpretar que fos una estructura d'ús comunitari. Altres premses utilitzades de forma comunal s'han documentat en altres assentaments d'aquesta època com Vilaclara (Enrich, Enrich, Pedraza, 1995), Vilauba (Castanyer *et alii*, 2015), o els Ametllers (Nolla, Palahi, 2010). Aquest ús comunitari d'estructures de caràcter productiu vinculat a uns àmbits residencials es documenta també a la *domus* de Sant Honorat⁶ (Florensa, Gamarra, 2006), en la mateixa cronologia.

Un dels àmbits situats al pati central que en la fase prèvia funcionaria com avantcambra d'una habitació destacada (11), esdevé en aquest moment un taller (fig. 13). S'hi documenten dos forns, si bé a causa dels espolis dels murs en èpoques posteriors no han arribat en bon estat de conservació. El més gran, del qual es conserva la meitat de la planta, té un diàmetre d'1 m i estava recolzat contra un dels murs de l'habitació. Davant d'aquest n'hi ha un de dimensions més petites. Associat amb aquestes estructures hi havia un nivell d'ús amb abundants restes de carbons i cendres i la meitat de l'habitació més allunyada dels forns presenta un paviment groller fet amb material constructiu⁷. Aquest taller està en ús fins a la segona meitat del segle V o primera meitat del VI.

Al pati central, afectant el porticat diagonal, s'instal·la un forn (fig. 14) i la seva zona de treball (14), la construcció

4. L'estructura de la bassa és molt simple, un gran retall de 13,23 m de llarg per 8,09 m i una alçada màxima de 1,44 m.

5. Garnier, N. 2017. Analyse chimique organique du contenu de caves La Sagrera, villa suburbaine. Inèdit.

6. Florensa, F. 2001. *Memòria de la intervenció arqueològica al carrer de Sant Honorat, 3 Ciutat Vella, Barcelona*. Centre de Documentació-ICUB. Inèdita. [en línia]. [Data de consulta: 29/1/2021]. <http://cartaarqueologica.bcn.cat/3094>.

7. Per la disposició dels forns ens fa pensar que aquest taller fos de producció de vidre. La manca d'analítiques no permet afirmar-ho.

Figura 13

Avantcambra d'un dels *cubicula*, reconvertit en zona de treball a mitjans segle V. [Fotografia: Equip directiu intervenció]

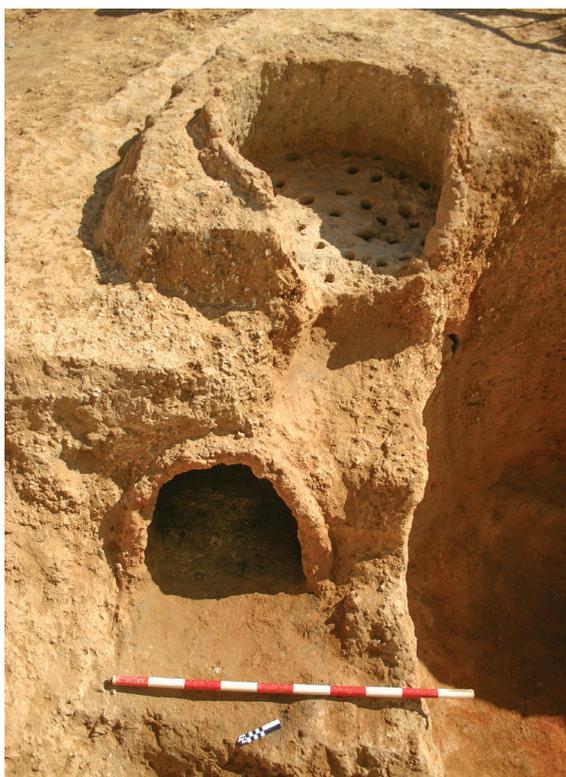

Figura 14

Forn bastit a mitjans segle V al centre del peristil de la vil·la. [Fotografia: Equip directiu intervenció]

del qual s'ha de datar a partir de mitjan segle V. El forn és de petites dimensions, amb una graella de 75 cm de diàmetre, i presentava totes les seves parts ben conservades. Tot ell està excavat al subsol, amb un revestiment interior d'argila. La graella és una construcció de terra cuita, amb forats distribuïts de forma irregular, suportada per dos arquets realitzats amb material constructiu reaprofitat, *tegulae* i maons, amb un reforç entre ells de costelles de maons i fragments de *tegulae*⁸.

Les reduïdes dimensions apunten al fet que sigui un forn per producció de ceràmica destinada a l'autoabastiment, on es produeixen atuells d'ús quotidià. L'amortització del forn es produeix a mitjan segle VI i la seva estructura es veu afectada posteriorment per l'excavació de dos retalls de grans dimensions.

Molt proper a aquest forn, entre el pòrtic i el pati del peristil oblic, s'obre un pou de planta aproximadament circular, d'1,65 m de diàmetre. Aquest pou talla tant el paviment *d'opus signinum* de l'ambulacre com els basaments de les columnes que sustentaven la teulada, la qual cosa permet afirmar que el pòrtic es trobava ja totalment o parcialment enrunat. L'amortització del pou s'ha de datar entre el 525 i el 600 i en el seu farciment destaca la presència de gran nombre d'elements ornamentals com plaques de marbre, motlures i revestiment parietal pintat. L'estany del pati nord es rebleix i possiblement esdevé un espai tancat, havent-se documentat dues pollegueres afegides a l'estructura de la illeta central. Altres elements que s'incorporen als patis de la zona residencial són diversos *dolia* i com a mínim un dipòsit d'*opus signinum*.

En relació a les estructures productives que es documenten en aquest moment cal destacar molt significativament la construcció de fins a 28 sitges, situades preferentment dins espais coberts, tant a l'interior d'habitacions com a zones de circulació.

Pel que fa a la reordenació dels espais d'hàbitat, amb l'aixecament de nous envans es busca crear espais de petites dimensions compartimentant estances preexistents. Es detecta també el tapiat de zones de circulació (fig. 15),

creant estances tancades en diferents punts del pòrtic del peristil sud que perd així la seva funcionalitat original de comunicació.

A les habitacions situades al pati central també es detecten algunes d'aquestes alteracions. En l'avantcambra i les habitacions annexes es documenta com en la segona meitat del segle V es tapien les portes o es recreixen els nivells de circulació.

Al mateix temps, es construeixen dos nous recintes (fig. 16). Un es construeix a l'espai de l'antic jardí del peristil sud, en concret en una cantonada formada pel mur d'un ambulacre, i les habitacions fetes ja abans dins del jardí (12)(f). Els murs estan fets amb un basament de pedres mitjanes sense escairar, amb materials constructius reaprofitats lligats amb fang mentre que l'alçat estaria compost per toves o tàpia. Es va documentar el seu nivell de circulació fet amb terra piconada, mentre que no es va localitzar cap nivell d'enderroc amb un nombre significatiu de *tegulae*, la qual cosa ens fa considerar la hipòtesi que la teulada seria una coberta vegetal amb argila.

Aquesta estança, amb una superfície de 23,88 m², disposava d'una porta al centre del nou mur longitudinal. A l'interior, en una cantonada, hi havia una llar de foc rectangular i reutilitzava un basament rectangular de l'antic jardí, probablement com a banc. A l'extrem oposat a la llar de foc es va localitzar una sitja.

La construcció d'aquest edifici s'ha pogut datar vers el 530 i perdura aproximadament fins el 580. Per tant, s'ha de remarcar que és un afegit molt tardà. La presència d'un fogar i la manca de comunicació amb altres àmbits fa interpretar-la com un espai domèstic independent.

Una altra nova construcció (13) s'aixeca també en la zona nord, fora dels límits del que havia estat el conjunt domèstic. Es van poder documentar fonamentacions molt arrasades, però es desconeix quines haurien estat les dimensions originals, donat que només es conservaven el tancament de ponent i part del tancament sud. Les restes del qual podria haver estat un envà central, permet hipotetitzar que es tractava d'una edificació rectangular amb

8. Tipus 3 segons la tipologia proposada per Cuomo Di Caprio. (1972).

Figura 15
Tram del peristil del segle IV, amb un tapiat, llar de foc i sitges afegides en època tardana. [Fotografia: Equip directiu intervenció]

dos àmbits com a mínim. Les fonamentacions estaven realitzades en maçoneria de pedra i morter de calç.

Les amortitzacions de diverses estructures vistes fins ara com el pou, el forn i el taller, apunten que aquesta etapa no s'estendria més enllà de mitjans segle VI. A partir d'aquest moment cal pensar que la vil·la entra en una etapa d'abandonament, en la que les estructures existents són espoliades (pràctica documentada en nombroses estructures del jaciment, especialment per recuperar fonamentacions monolítiques o carreus de grans dimensions) i acaben per enderrocarse.

D'aquest moment ençà, es documenten únicament algunes traces d'ocupació de cronologia imprecisa i de caràcter molt residual, potser estacional o marginal. S'evidencien per l'aparició de llars de foc construïdes amb material reaprofitat, principalment *tegulae*, no ja sobre nivells

de circulació precedents, sinó sobre estrats d'enderroc. Aquest aprofitament de les estructures que poguessin ser parcialment visibles perdura de manera molt puntual fins a època moderna, quan encara es documenta la construcció de murs adossats a l'estructura de la piscina del *balneum*.

5. La vil·la en el context de *Barcino* i el nord-est de la *Tarraconense*

A partir de la descripció que s'ha fet fins aquí, es posa de manifest que es tracta d'una gran vil·la que, fins al segle V, basa la seva riquesa en la producció vitivinícola. El complex de producció de vi és un dels més grans coneguts a la península ibèrica i l'evolució de la zona residencial, la qual a través de la riquesa de les estructures, complexitat i decoracions evidencia la presència d'un *dominus* amb un alt estatus socioeconòmic, reflecteix precisament aquest poder econòmic basat en la producció i exportació de vi. L'evidència de la continuïtat d'un gran centre productor de vi com a motor econòmic de la vil·la, que es manté actiu des del 40 o 30 aC fins al segle V, amb una gran ampliació entre el 70 i el 90 dC, pot recolzar algunes idees que ja s'han exposat per part d'alguns autors (Revilla,

2008), les quals plantegen que tal vegada la suposada forta crisi en la producció del vi a la Laietània a finals del segle I dC podria no ser tal, o no ser-ho en la magnitud que s'ha vingut creient habitualment. Aquesta dràstica reducció de la producció de vi es justifica en la desaparició de la fabricació de les àmfores vinàries en les quals s'exportava el vi per l'Imperi, però potser cal preguntar-se si no hi pot haver altres tipus d'envasos. En qualsevol cas, el que és indubtable és que almenys en aquesta vil·la no es reflecteix aquest fenomen i, tot i desconèixer si es pot o no generalitzar, es fa difícil pensar que sigui un cas aïllat. La localització d'aquest complex de producció de vi no fa més que confirmar, doncs, el fet que la producció vinícola suposa una activitat econòmica cabdal per a la colònia

Figura 16

Conjunt d'estances centrals de la vil·la, una habitació adossada al segle VI i afectades per les sitges d'època tardana. [Fotografia: Equip directiu intervenció]

de *Barcino* en el segle I dC⁹, i ens por fer pensar si no continua essent-ho fins al segle IV o V.

És difícil saber si l'evolució que segueix la vil·la en aquest període és representativa del que s'esdevé en general a l'*ager* de *Barcino*, sobre el qual hi ha en realitat poques dades i, en qualsevol cas, es pot donar una evolució diversa dels nuclis existents, precisament com a resultat de la pròpia evolució socioeconòmica general.

9. Moltes altres dades ja conegudes per a altres punts anaven en aquest sentit, entre les que hi ha els tallers amfòrics als jaciments de Santa Caterina (Aguelo, Carreras, Huertas, 2006); carrer de la Princesa (Casas, Martínez, 2006); carrer de la Mare de Déu del Port i d'altres (Miró, 2020).

Darrerament s'ha intentat fer una recopilació de tot allò que es coneix (Miró, Ramos, 2013), però els mateixos autors assenyalen el mal coneixement que es té de les possibles vil·les a causa, tant de la parcialitat de la informació com de l'antiguitat d'algunes notícies i de la desigualtat de coneixement segons les àrees. En aquest estudi es contemplen divuit assentaments periurbans i, entre aquests, sembla que nou estarien en funcionament com a mínim fins al segle IV, tot i que és agosarat qualificar-los sempre com a vil·les. En alguns casos es documenten estructures que podrien estar destinades a la producció de vi, però malauradament no és possible determinar-ne les característiques generals, ni per tant, l'abast de la producció ni molt menys el que implica a nivell socioeconòmic.

Si revisem el que està passant en aquests moments dins el nucli emmurallat, s'ha de ser conscient que el coneixement de la ciutat és també molt parcial, pels mateixos condicionants que afectaven al territori, però ens podem centrar en dos casos excavats en força extensió i amb metodologia actual, com són la *domus* de Sant Honorat i la *domus* de l'Arxiu Administratiu.

La *domus* de Sant Honorat es coneix bé en la fase del segle IV fins a mitjan segle VI, sense que es pugui saber si es tracta d'una reforma d'una *domus* preexistent¹⁰ (Florensa, Gamarra, 2006). Aquesta *domus*, com la vil·la, es caracteritza per dotar-se en aquest moment d'elements d'ostentació, com un peristil columnat, paviments d'*opus signinum* i *opus tessellatum*, així com decoració pintada mural i un *balneum* privat.

A la *domus* de l'Arxiu Administratiu es produeix en el segle IV una gran reforma de l'habitatge preexistent¹¹ (Garcia, Miró, Revilla, 2003). També en aquest cas, la *domus* està pavimentada amb *opus tessellatum* i *opus sectile* i decorada amb rica pintura mural, havent-se identificat algunes estances com espais de representació. Com en el cas anterior, es construeix en aquest moment un conjunt termal.

Així, doncs, i amb totes les diferències que hi ha sens dubte entre una vil·la periurbana i unes *domus* urbanes, es pot dir que existeixen una sèrie de coincidències remar-

cables entre l'evolució en aquest moment de la vil·la del Pont del Treball Digne i les dues *domus* millor conegudes a l'interior de la ciutat, tant pel que fa a estructuració i espais, com per la riquesa i programes decoratius.

En els tres casos, les dades semblen indicar que els propietaris i habitants serien ciutadans rics, amb gran capacitat econòmica i estatus social alt que necessiten i poden reflectir-ho en les seves cases on es fan evidents els elements de representativitat.

Altres dades apunten igualment en aquest sentit de vitalitat de la ciutat, com la presència d'unes termes privades a la plaça Sant Miquel, les evidències epigràfiques documentades en relació amb el fòrum o l'activitat comercial (Beltrán de Heredia, 2008)¹². Un element significatiu és la instal·lació vinícola a l'interior de la ciutat amb una capacitat de producció important, considerat com no habitual però tampoc únic (Beltrán de Heredia, 2001) i que es data entre finals del segle III i inicis del segle IV (Beltrán de Heredia, 2010). Per tant, sembla que es dona un paral·lelisme de vitalitat, reformes i riquesa entre el nucli de la ciutat (la *urbs*) i el *territorium*, si més no si prenem en consideració les dades que ens proporciona la vil·la del Pont del Treball Digne.

D'altra banda, convé també anar més enllà i veure què és el que està passant en aquesta època en altres zones del nord-est de la Tarraconense a partir d'alguns estudis recents força interessants.

A les comarques gironines sembla que hi ha una diversitat segons els diferents nuclis. Així, destaca la vil·la de Can Pau Birol, on l'evolució sembla presentar força elements similar amb el cas que aquí ens ocupa, ja que es dona l'aparició de sales de recepció i representació, rics mosaics i un conjunt termal (Canal *et alii*, 2007). En altres casos, en canvi, es detecta un fenomen d'ocupació anterior de les zones residencials per estructures productives com és el cas del Pla de l'Horta (Palahí, Nolla, Vivó, 2015), els Ametllers (Nolla, Palahí, 2010), o Vilauba, on a més es construeix una premsa de vi i altres instal·lacions relacionades amb el vi o l'oli (Castanyer *et alii*, 2015).

10. Florensa, F. 2001. *Op cit.*

11. Miró, B.; Rigo, A. 1990. *Memòria de les excavacions arqueològiques d'urgència a l'edifici de l'Arxiu Administratiu de l'Ajuntament de Barcelona (Barcelonès)*. Centre de Documentació-ICUB. Inèdita. [en línia]. [Data de consulta: 29/1/2021]. <http://cartaarqueologica.bcn.cat/560>.

12. No entrarem aquí en el tema del que comporta a la ciutat el fet de ser ja en el segle IV dC seu episcopal i que ha estat ben tracta per Beltrán de Heredia en diversos articles (2009a i b, 2013).

A l'entorn de *Tarraco* no s'evidencia aquest enriquiment com a tònica general, ja que, entre els assentaments d'aquesta època, només es documenta en uns pocs casos com són Centcelles o Paret Delgada (Ollé, Vallverdú, 2000). Un cas interessant, si bé més allunyat, és el de la vil·la del Romeral a Albesa, on a la segona meitat del segle IV hi ha una reforma total amb un enriquiment evident i un nou programa ornamental (Marí, Revilla, 2018).

La vil·la del Romeral, però, ens introdueix en un altre aspecte a tenir en compte, i és que s'interpreta que el projecte de reconstrucció no es va acabar (Marí, Revilla, 2018). I no és aquest l'únic cas en què es detecta aquest fet, ja que a la vil·la dels Ametllers a les comarques gironines (Nolla, Palahí, 2010), a la qual ja hem fet esment amb anterioritat, s'ha arribat a dir que algunes d'aquestes reformes reflecteixen més les pretensions que no pas els mitjans dels dominis (Canal *et alii*, 2007). I, sense voler ser exhaustius, podem esmentar també el cas d'Horta Ferrerons (Coll, Prevosti, Bagà, 2019), on un gran edifici octogonal interpretat com a lloc de banquets i representació no conté ni un sol element decoratiu ni en paviments ni en parets, la qual cosa pot fer plantejar si no passa el mateix i no es completa el programa previst. El fet que a la vil·la del Pont del Treball Digne hi hagi les columnes a mig treballar, pasteres per a les reformes, juntament amb la manca de més elements luxosos com mosaics a altres sales, especialment a la sala de representació amb exedra, es podria incloure dins aquest fenomen de no conclusió de nous projectes, probablement relacionats amb la situació econòmica i política general.

En tot cas, i sense voler ser exhaustius en la relació del que passa a les diferents vil·les disperses no només pel territori de *Barcino* sinó del nord-est de la Tarraconense en general, el que sembla clar és que el procés d'enriquiment i/o ennobliment no és generalitzat ni homogeni. Això podria estar reflectint que en aquest moment es veuen els resultats d'un procés de concentració de la propietat i de les explotacions agràries, havent-hi qui parla de la desaparició a algunes zones de la petita i mitjana pro-

prietat i l'aparició de la propietat latifundista (Brogiolo, Chavarria, 2008), tot i que cal assenyalar que el procés i les seves manifestacions presenten una clara variabilitat cronològica amb les dades de què es disposa actualment. En el mateix sentit, alguns autors afirmen que la vil·la tardoantiga comporta un model de vida aristocràtic, relacionat amb l'*otium*, el moment de màxim desenvolupament del qual seria el segle IV, quan es produeix també una reorganització de l'estructura administrativa i territorial de l'Imperi (Brogiolo, Chavarria, 2008).

La vil·la del Pont del Treball, doncs, podria ser un d'aquests casos que reflectiria l'esmentat procés de concentració de la propietat que es manifesta en un enriquiment i augment de poder del propietari que té la seva materialització en el luxe que adquireix la vil·la. I a nivell de *Barcino* i el seu territori, això podria recolzar també algunes idees que plantegen la possibilitat que la gestió eficaç del territori per part de la ciutat sigui precisament el que explicaria el creixent impacte a nivell regional i el que justificaria el desenvolupament d'una funció administrativa a través de la qual gestionaria impostos d'un territori més ample a partir del segle IV (Revilla, 2017). D'altra banda, les transformacions documentades entre mitjans segle V i el segle VI porten a pensar, doncs, en un canvi important en les activitats econòmiques que es desenvolupen a la vil·la. S'evidencia l'abandonament de la producció de vi a gran escala per a la seva explotació comercial, tot i que si la premsa que s'instal·la a la sala amb exedra és per produir vi, molt probablement una part seria per a comercialització encara que no als nivells anteriors. El que és evident és l'augment de la producció cerealística¹³, constatada per la nombrosa presència de sitges, destinada al consum propi i possiblement en part també a l'intercanvi, i altres béns destinats a la subsistència i l'autoconsum. En tot cas, si hi ha una comercialització d'excedents, seria segurament de bens de primera necessitat i amb uns intercanvis de menor volum.

De la mateixa manera, els canvis que es documenten als espais d'hàbitat i representació indueixen a pensar que la

13. Els estudis palinològics efectuats en l'àrea del delta del Besos detecten entorn l'any 500 un augment de l'activitat cerealística (Riera, 2005).

vil·la ja no és ocupada per una elit, o si més no per una elit que manté les mateixes necessitats de representació social i formes de vida que l'aristocràcia de tradició romana, sinó per una comunitat que necessita una major quantitat d'espais domèstics independents i espais de treball. Com succeïa en la fase anterior, els canvis que es documenten en aquest moment es donen també a l'interior del recinte emmurallat. En el cas de la *domus* de Sant Honorat, entre finals del segle V i inicis del segle VI es detecten canvis molt similars, en què es manté l'estructura principal de l'edifici, però s'altera la funcionalitat dels espais, amb l'aparició de subdivisions, fogars, retalls per contenidors i forats de pal. S'apunta a que les compartimentacions responguin a un sistema de multipropietat, en el que cada *cubiculum* passaria a ser un nucli d'hàbitat independent, envoltant espais oberts amb estructures d'ús comunitari, augmentant la densitat d'ocupació. Cap a mitjans segle VI desapareixen gran part de les estructures de la *domus*, i l'espai s'ocupa amb sitges, en el que sembla una ruralització del teixit urbà en aquesta zona.

A la *domus* de l'Arxiu Administratiu, a mitjans segle VI es documenten canvis importants en l'estructura de la *domus*, amb l'amortització del conjunt termal i l'aparició de tapiats i llars de foc que novament remetien una fragmentació en la propietat de la finca, amb una densificació de la seva ocupació (Garcia, Miró, Revilla, 2003). Segons estudis recents, a finals del segle VI o inicis del VII, altres zones de la ciutat semblen buides i amb una ocupació marginal, mentre s'ocupen vials i els edificis públics perden la seva funció, indicant tot plegat una certa desestructuració urbana (Beltrán de Heredia, 2009a i 2010). De fet, les úniques construccions d'envergadura que s'han documentat serien les relacionades amb el culte i el poder religiós, tant a la zona de la catedral com a Sant Just i Pastor (Beltrán de Heredia, 2013).

Si l'activitat econòmica de la ciutat es manté, com sembla indicar la continuïtat en l'arribada d'importacions, aquesta ha passat a mans d'altres operadors, que ja no

mantenen els protocols i les necessitats de representació del comerciants i terratinents romans.

Pel que fa a l'àmbit rural al nord-est de la Tarraconense, l'evolució de la vil·la sembla formar part d'un fenomen que, poc més o menys, i amb algunes diferències cronològiques, sembla ser generalitzat. Tot i que en algunes vil·les, com ja hem comentat anteriorment, els canvis com la instal·lació d'elements de producció a la zona residencial es produeix ja a finals del segle IV, hi ha força acord en considerar que és entre mitjan segle V i inicis del VI quan es constata el final de les vil·les com a tals (Brogiolo, Chavarría, 2008; Canal *et alii*, 2007; López, Rodríguez, 2000-2001).

A les comarques gironines, la vil·la dels Ametllers és abandonada a la segona meitat o finals del segle V i hi haurà una reocupació a inicis del segle VI però ja seguint un model totalment diferent (Nolla, Palahí, 2010). A Vilauba, a partir de finals del segle V hi ha uns canvis evidents, tant pel que fa a construcció, com per la instal·lació d'elements de producció en zones anteriorment residencials o per l'aparició d'espais agrícoles o de producció compartits per diferents unitats domèstiques (Castanyer *et alii*, 2015). A la vil·la del Romeral, també es produeix una reocupació del lloc quan ja ha estat abandonat, amb unes dates poc precises però que semblen situar-se al segle V o VI (Marí, Revilla, 2018).

És evident, doncs, que la documentació arqueològica en general constata la fi del sistema socioeconòmic de tradició romana en aquesta zona de la Tarraconense entre els segles V i VI i la seva substitució per un model sustentat per una base econòmica diferent. En aquest nou sistema, l'ostentació de riquesa i l'expressió de l'èxit a través de l'arquitectura domèstica ja no juguen un paper destacat, com succeïa fins ara, fet que apunta a que les elits que el capitalitzen tenen un patró de relacions socials diferent. No hi ha dubte que això s'ha de posar en relació, d'una o altra forma, amb els esdeveniments polítics d'aquest període, principalment la presència dels visigots per aquest territori¹⁴.

14. No entrarem aquí a fons en la relació de la documentació arqueològica amb els fets històrics, tema que d'altra banda ha generat ja força bibliografia (Beltrán de Heredia, 2013; Gurt, Navarro, 2005; Ripoll, Arce 2001; Brogiolo, Chavarría, 2008; Nolla, 2008).

L'estudi de la vil·la del Pont del Treball Digne permet ampliar el coneixement de com es produeix aquest canvi a la ciutat de *Barcino*, al permetre analitzar en un únic context l'evolució paral·lela de les estructures productives i residencials durant la totalitat d'aquest període, posant de manifest una sincronia entre el que succeeix al nucli urbà i a l' *ager* de la ciutat.

6. Annex. Els contextos ceràmics baiximperials i tardoantics de la vil·la del Pont del Treball Digne

Es presenta a continuació una aproximació als conjunts ceràmics que han permès datar els dos períodes d'ús de la vil·la que s'han desenvolupat en aquest article. No pretén ser en cap cas un estudi exhaustiu. Pel que fa a la informació aportada, es limita a referenciar les produccions i formes més significatives de cada una de les fases, deixant per treballs posteriors un estudi en profunditat de tot el conjunt.

6.1 CONTEXTOS BAIXIMPERIALS

El marc cronològic de l'última remodelació baiximperial de la vil·la té com a terme *postquem* les datacions proporcionades pels estrats d'anivellació i els farciments dels espols dels murs desmantellats per efectuar aquesta reforma, que proporcionen una data de finals del segle IV. D'altra banda, s'han pogut documentar diversos niells d'ús associats a aquestes estructures, principalment als espais oberts no pavimentats i que apunten un ús continuat fins a mitjans segle V.

La vaixel·la de taula i cuina associada al moment de reforma de la vil·la que es data a finals del segle IV es correspon majoritàriament amb importacions nord-africanes, i en menor mesura a materials gàl·lics i hispànics. Pel que fa a produccions de Terra Sigillata Africana D, a mesura que avança el segle IV apareixen peces de les formes Hayes 50B, 60, 61A, 67, 78 i 91A, Conimbriga 1975 tav. LXXI N° 90, així com imitacions locals de Hayes 61. Es troba des de finals del segle IV i amb una relativa abundància la producció tardana de Terra Sigillata Africana C Fulford 27. També es documenta un bon conjunt de TSAC molt més abundant a inicis del IV, i que va disminuint la seva presència amb el decurs del segle, trobant les formes Hayes 50A, 45B i 48B (Hayes, 1972). De les produccions gal·les s'identifiquen les formes Lucente 37A i 27 que arriba fins a finals del segle IV. Quant a la Terra Sigillata Hispànica Tardana apareix en quantitats destacables la forma Dragendorff 37, i amb menys presència les formes Hispànica 74 i Ritterling 8.

En aquests estrats es documenta la presència residual de materials més antics, com les formes Hayes 16, 15 i 31 de Terra Sigillata Africana A.

Pel que fa a la ceràmica de cuina, s'han de destacar les importacions africanes, molt nombroses i àmplies en el repertori. Es documenten les tapadores Ostia I 261, O III 332 i O III 170. A banda d'aquestes importacions, cal mencionar un bon conjunt de ceràmica comuna local, tant d'oxidada (bols, ampolles, gerres, cassoles i gibrells), com reduïda (cassoles, olles, tapadores i gerretes).

Pel que fa al material amfòric, hi ha una àmplia representació d'àmfores orientals, amb les formes LRA1, LRA3, LRA4, Kapitan II (Reynolds, 2005) i l'Àgora d'Atenes M273, present des del segle IV fins a inicis del segle VI (Remolà, 2013). Quant a les produccions bètiques, hem localitzat les produccions de Tejarillo 1 en els estrats del segle IV.

Els estrats corresponents a inicis del segle V es caracteritzen per la presència de les formes de TSAD Fulford 22-23 i 35 (Fulford, Peacock, 1984), apareixent en contextos de segon quart del segle V la forma Hayes 76A. Conjuntament amb aquestes produccions apareixen les formes de DSP Rigoir 1B, 4, 6 i 18 (Rigoir, Rigoir, 1972) datades entre finals segle IV fins inicis del segle VI.

Les produccions de ceràmica de cuina identificades en aquest moment formen un conjunt abundant en nombre i variants, amb les cassoles Ostia III 267A, O III 267B, O III 108 Lamboglia 9A,9A/H, 10A, i la forma Sidijidi 4 (Bonifay, 2004). També s'han documentat dos individus del bací Utzita 3.

Al conjunt de les àmfores documentades apareixen produccions africanes, com la Keay 6, i en estrats del segon quart del segle V s'identifiquen ja les primeres arribades de les formes Keay 35A i 35B (Keay, 1984). Igualment apareixen produccions bètiques, amb uns primers individus de la forma Dressel 23 que serà present fins a inicis del segle VII. Les produccions lusitanes estan representades per les formes Keay 16, 19, 22, 23 i 78. Per últim destacar la producció tardana d'àmfora Tarraconense K68/91, amb quatre individus localitzats i amb una cronologia que va del segle IV al V.

6.2. CONTEXTOS TARDOANTICS

Els materials ceràmics que permeten datar aquest últim moment d'ocupació continuada de la vil·la provenen dels estrats que amortitzen les estructures productives, així com de les anivellacions i nivells d'ús associats a

la remodelació i reconversió dels espais d'hàbitat. Els materials que aporten informació sobre la cronologia de l'abandonament provenen dels farciments de les sitges que s'havien bastit en aquesta fase tardoantiga.

Una lectura en conjunt dels materials d'aquests nivells mostra un repertori ampli de la segona meitat del segle V i de tot el segle VI, sent ja menys abundant la presència de material del segle VII.

Pel que fa a la vaixel·la de taula, a finals del segle V la producció més abundant serà la TSAD, documentant-se les formes Hayes 50B, 61B, 67, 69, 78, 91A, 91B, Fulford 27 i 39. Al segle VI algunes d'aquestes formes encara es localitzen, però ara acompanyades de les formes Hayes 99, 103 i 104A. Com a forma residual, es documenta la producció gal·la Lucente forma 27 de la que es localitzen diversos fragments. Cap a finals del segle VI es comença a detectar l'arribada de la Hayes 105 que continuarà present en el segle VII, moment en què s'identifiquen també les formes Hayes 91D, 103B i 108.

També s'identifiquen les produccions gal·les de DSP, amb les formes Rigoir 1 a finals del V i ja en el segle VI localitzem les formes Rigoir 6, 16 i 18 (Rigoir, Rigoir, 1972). Quant a la TSH tardana continua apareixent durant la segona meitat del segle V i inicis del segle VI la forma Dragendorff 37 com a producció més present, a banda de les formes Hispànica 74 i Ritterling 8.

Pel que respecta a la vaixel·la de cuina, a la segona meitat del segle V es troba un conjunt ampli amb formes de comuna africana on destaquen les tapadores Ostia I 261, O I 262 i O III 332, acompanyades de les cassoles Lamboglia 9A, 10A i 10B, Ostia III 267 en les seves dues variants i el morter Macias 1.15 (Macias, 1999). Ja en el segle VI aquestes formes es mantenen amb un gran nombre d'individus, amb elements puntuals destacables com la peça trobada en l'amortització del pou, la cassola Sidijidi 4.4 (Bonifay, 2004). Al segle VII es documenta un conjunt més reduït quant a varietat de formes i quantitat, entre el que es troben la tapadora Ostia III 332, o les cassoles Ostia III 267 i Lamboglia10, totes dues en les seves variants.

Dins del conjunt de les comunes importades, es localitzen al segle VI quatre individus de cassoles fetes a l'illa de Lípari, en concret la forma Lípari 9 amb una cronologia del 400-575/600 (Beltrán de Heredia, 2009b; Macias, 1999), i dues cassoles més de la mateixa procedència.

Pel que fa a la comuna local s'identifica un conjunt molt extens en nombre i repertori, tant en comuna oxidada

com reduïda, on es localitzen les peces característiques de cada producció. Del conjunt datat entre la segona meitat del V i inicis del VI es documenten el vas de producció eivissenca similar a la forma AB/EIV/6Macias, la gerra tipus Macias 27, els morters Macias 9 i 42, Macias 44. Les olles Macias 1.3, 1.12, 18.4 i 48 (Macias, 1999). També apareix alguna cassola baixa i alguna olla corresponents a aquesta producció amb tipologies que no s'han pogut identificar amb les publicades fins al moment.

Per últim, destacar el conjunt de produccions locals de la plaça del Rei (Beltrán de Heredia, 2009b), on es documenten: del Grup I, l'olla 1.9; del Grup II un bol, dues olles i dues cassoles; del Grup 4 dues olles, tres olles de la variant IV.1, dues de la variant IV.2 i una de la variant IV.3, així com un morter. Tots aquests grups tenen una cronologia del segle VI al VIII. També s'han localitzat dues formes del Grup 3, en concret un bol i una cassola amb una cronologia del segle VII al VIII.

Quant a les àmfores localitzades a la segona meitat del segle V s'identifiquen les produccions africanes Key 25G, 35A, 35B, 55A i 62A, amb presència de les mateixes en contextos del segle VI. Les produccions bètiques es redueixen a la forma Dressel 23 present en tot el període i de forma esporàdica en els estrats del segle VII. Pel que fa a les produccions lusitanes continuen identificant-se les formes Key 16, 19, 22 i 23 a la segona meitat del segle V i de forma més residual a l'inici del segle VI.

De les produccions orientals es manté la presència durant tot el període de les formes LRA1, LRA3, LRA4 i Àgora d'Atenes M273. Menys aquesta darrera, totes les altres formes continuen apareixent en els contextos del segle VII excavats, on s'identifica també la variant LRA4C.

BIBLIOGRAFIA

- AGUELO, J.; CARRERAS, C.; HUERTAS, J. 2006. "L'ocupació Alt Imperial del solar del Mercat de Santa Caterina. Un possible centre productor ceràmic". *Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona. Època II, 2*. Museu d'Història de Barcelona. Institut de Cultura de Barcelona. Barcelona. p. 60-74.
- ALCUBIERRE, D. 2012. "LAV accessos de l'estació de la Sagrera". *Anuari d'arqueologia i patrimoni de Barcelona 2011*. Servei d'Arqueologia de Barcelona. Institut de Cultura de Barcelona. Barcelona. p. 76-79.
- ALCUBIERRE, D.; ANTEQUERA, F.; ARDIACA, J.; BALAGUER, P.; GARCÍA, P.; TENZA, A. 2014. "LAV estructura de l'estació de la Sagrera". *Anuari d'arqueologia i patrimoni de Barcelona 2012*. Servei d'Arqueologia de Barcelona. Institut de Cultura de Barcelona. Barcelona. p. 91-107.
- ALCUBIERRE, D.; ANTEQUERA, F.; ARDIACA, J.; ARTIGUES, P. LL. 2015. "LAV estructura de l'estació de la Sagrera". *Anuari d'arqueologia i patrimoni de Barcelona 2013*. Servei d'Arqueologia de Barcelona. Institut de Cultura de Barcelona. Barcelona. p. 75-86.
- ALCUBIERRE, D.; ARDIACA, J.; ARTIGUES, P. LL. 2016. "LAV estructura de l'estació de la Sagrera". *Anuari d'arqueologia i patrimoni de Barcelona 2014*. Servei d'Arqueologia de Barcelona. Institut de Cultura de Barcelona. Barcelona. p. 113-120.
- ALCUBIERRE, D.; ARDIACA, J.; LLOBET, S. 2016. "Los pavimentos de la villa romana del Pont del Treball de Barcelona". *Estudios sobre mosaicos antiguos y medievales*. Hispania Antigua, Serie Arqueológica, 6. Madrid. p. 361-374.
- ALCUBIERRE, D.; ARDIACA, J.; ARTIGUES, P. LL.; LLOBET, S. 2016. "Resultats preliminars de la nova intervenció arqueològica a la vil·la romana del Pont del Treball a Barcelona". *Tribuna d'arqueologia 2013-2014*. Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya. Barcelona. p. 271-312.
- ALCUBIERRE, D.; HINOJO, E.; RIGO, A. 2014. "Primers resultats de la intervenció a la vil·la romana del Pont del Treball a Barcelona". *Tribuna d'arqueologia 2011-2012*. Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya. Barcelona. p. 372-398.
- ALCUBIERRE, D.; RODÀ, I. 2020. "El "Brocatello" o jaspi de la Cinta a Barcino". *Estudis sobre ceràmica i arqueologia de l'arquitectura. Homenatge al Dr. Alberto López Mullor*. Barcelona. p. 445-453.
- ALCUBIERRE, D.; ARDIACA, J.; ARTIGUES, P. LL.; RIGO, A. (en premsa). "Las fases bajoimperial y tardoantigua de la villa del Pont del Treball Digne [Barcelona], siglos IV-VI." *Congreso Internacional Las villas romanas bajoimperiales en Hispania (15-17 noviembre 2018)*. Diputación de Palencia. Palència. p. 167-176.
- BELTRÁN DE HEREDIA, J. 2001. "Raim i vi a través de les restes arqueològiques: la producció de vi a Barcino". *De Barcino a Barcinona (segles I-VIII). Les restes arqueològiques de la Plaça del Rei de Barcelona*. Museu d'Història de Barcelona. Barcelona. p. 66-73.
- BELTRÁN DE HEREDIA, J. 2008. "Barcino durante la antigüedad tardía". *Zona Arqueológica, Recópolis y la ciudad en la época visigoda*. Museo Arqueológico Regional. Alcalá de Henares. p. 274-291.
- BELTRÁN DE HEREDIA, J. 2009a. "La Barcelona tardoantiga: urbanisme, societat i comerç als segles V-VII dC". *XI Congrés d'Història de Barcelona-La Ciutat en xarxa*. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Institut de Cultura de Barcelona. Barcelona. p. 1-10.
- BELTRÁN DE HEREDIA, J. 2009b. "Las producciones locales e importadas de cerámica común del yacimiento de la plaza del Rei de Barcelona, entre la época visigoda y el períodoislámico. Siglos VI-VIII". *Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona. Època II, 1*. Museu d'Història de Barcelona. Institut de Cultura de Barcelona. Barcelona. p. 68-89.
- BELTRÁN DE HEREDIA, J. 2010. "Barcino. De colonia augustea a sede regia en época visigoda. Las transformaciones urbanas a la luz de las nuevas aportaciones de la arqueología" *Arqueología, patrimonio y desarrollo urbano. Problemática y soluciones*. Actes del seminari (juliol de 2009). Girona. p. 31-50.
- BELTRÁN DE HEREDIA, J. 2013. "Barcino, de colonia romana a sede regia visigoda, medina islàmica i ciutat comtal: una urbs en transformació". *Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona. Època II, 9*. Museu d'Història de Barcelona. Institut de Cultura de Barcelona. Barcelona. p. 16-118.
- BONIFAY, M. 2004. *Étudessur la céramiqueromainetardived'Afrique*. British Archaeological Reports International Series, 1301. Oxford.
- BROGILOLO, G. P.; CHAVARRÍA, A. 2008. "El final de las villas y las transformaciones del territorio rural en Occidente (siglos V-VIII). Las villae tardorromanas en el Occidente del Imperio: Arquitectura y función". *IV Coloquio Internacional de Arqueología en Gijón*. Gijón. p. 193-214.
- CANAL, J.; CANA, E.; NOLLA, J. M.; SAGRERA, J. 2007. "La crisis de les Villae i de la noblesa de la Tarraconse en el canvi de segle V al VI. Fonts textuals i evidències arqueològiques". *Empúries* 55. Girona. p. 185-198.
- CASAS, J., MARTÍNEZ, V. 2006. "El taller ceràmic d'època romana al carrer de la Princesa de Barcelona. Estudi arqueològic de les restes i estudi arqueomètric del material ceràmic". *Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona. Època II, 2*. Museu d'Història de Barcelona. Institut de Cultura de Barcelona. Barcelona. p. 36-60.

- CASTANYER, P.; TREMOLEDA, J.; COLOMINES L.; ANTOLÍN, F. 2015. "Després de les *villae*. La transformació del camp al nord-est català en els segles VI i VII a partir de l'exemple de Vilauba / Villa Alba (Pla de l'Estany)". *Estudis d'Història Agrària* 27. Barcelona. p. 43-65.
- COLL, R.; PREVOSTI, M.; BAGÀ, J. 2019. "L'edifici octogonal tardoantic de Can Ferrerons (Premià de Mar, El Maresme)". *In Maritima, Segon Simposi sobre història cultura i patrimoni del Maresme medieval*. Premià de Mar. p. 251-274.
- CORRALES, A. 2014. "La tipologia de la arquitectura domèstica de Augusta Emerita: una propuesta diacrónica". *XVIII CIAC: Centro y periferia en el mundo clásico*, Mèrida. p.1103-1106.
- CORREIA, V. N. H. 2010. *Arquitectura Doméstica de Conimbriga e as Estruturas Económicas e Sociais da Cidade Romana*. [Tesis doctorals en xarxa]. Universidad de Coimbra. Coimbra. <http://hdl.handle.net/10316/18134>.
- CORTÉS, A. 2014. *L'arquitectura domèstica de les ciutats romanes de Catalunya època tardorepublicana i altimperial. Forma conventus tarraconensis*. Serie studia archaeologica I. Bellaterra.
- CUOMO DI CAPRIO, N. 1972. "Proposta di classificazione delle fornaci per ceramica e laterizi nell'area italiana". *Sibirium* 11. Varese. p. 371-464.
- ENRICH, J.; ENRICH, J.; PEDRAZA LL. 1995. "Vilaclara de Castellfolli del Boix (Bages). Un assentament rural de l'antiguitat tardana". *Tribuna d'Arqueologia 1993-1994*. Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya. Barcelona. p. 95-106.
- FIZ, J. I.; ORENGO, H.; PALET, J. M. 2009. "Centuriació i estructuració de l'Ager de la Colònia Barcino: Anàlisi arqueomorfològica i modelació del paisatge". *Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona*. Època II, 5. Museu d'Història de Barcelona. Institut de Cultura de Barcelona. Barcelona. p. 106-123.
- FLORENSA, F.; GAMARRA A. 2006. "L'excavació del jaciment arqueològic del carrer Sant Honorat, 3 de Barcelona". *Tribuna d'Arqueologia 2003-2004*. Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya. Barcelona. p. 189-209.
- FULFORD, M. G.; PEACOCK, D. P. S. 1984. *The Pottery and the other ceramic objects from the site the avenue du President Habib Bourguiba, Salammbô. Excavations at Carthage: The British mission*. Voolume 1, 2. Institut National D'Arqueologie et d'Art de Tunisie and British Academy Carthage Committee. Published for the British Academy from the University of Sheffield, Departament of Prehistory and Archaeology.
- GARCÍA-ENTERO, V. 2005. "Las transformaciones de los *balnea* rurales domésticos durante la antigüedad tardía en Hispania (ss. IV-VI)". *CuPAUAM* 31-32. Madrid. p. 61-82.
- GARCÍA-ENTERO, V. 2006. *Los balnea domésticos, ámbito rural y urbano, en la Hispania romana. Anejos de Archivo Español de Arqueología*, 37. Madrid.
- GARCÍA-ENTERO, V.; FERNÁNDEZ, C.; PEÑA, Y.; ZARCO, E. 2014. "La evolución arquitectónica del edificio palacial de Carranque (Toledo, España). Primeros avances". *La villa restaurada e i nuovi studi sull'edilizia residenziale tardoantica*. Bari Santo Spirito. p. 477-486.
- GARCIA, J. E.; MIRÓ, N.; REVILLA, E. 2003. "Un context paleoandalusí a l'excavació de l'Arxiu Administratiu de Barcelona 1998". *II congrés d'arqueologia medieval i moderna a Catalunya*. ACRAM. Sant Cugat del Vallès. p. 363-380.
- GURT, J. M.; NAVARRO, R. 2005. "Les transformacions en els assentaments i en el territori durant l'antiguitat tardana". *Cota Zero*, 20. Vic. pp 87-98.
- KEAY, S. 1984. *Late Roman amphorae in the western Mediterranean*. BAR International Series 196 (i). Oxford. England.
- LÓPEZ, J.; RODRÍGUEZ, F. G. 2000-2001. "El "final" de las villae en Hispania. I: la transformación de la pars urbana durante la Antigüedad Tardía". *Portugalia*, XXI-XXII. Porto. p. 137-191.
- MACIAS, J. M. 1999. *La ceràmica comuna tardoantiga a Tàrraco. Anàlisi tipològica i històric (segles V-VI)*. Col·lecció Tulcis. Monografies Tarraconenses 1. Tarragona.
- MARÍ, LL.; REVILLA, V. 2018. "Arquitectura i hàbitat al territori d'Ilerda: la vil·la del Romeral (Albesa, La Noguera): entre els segles I i VI dC". *Revista d'Arqueologia de Ponent*, 28. Lleida. p.103-129.
- MIRÓ, C.; RAMOS, J. 2013. "Un exemple d'explotació de la carta arqueològica de Barcelona: les vil·les i els petits assentaments agrícoles. Una primera radiografia del *territorium*". *Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona*. Època II, 9. Museu d'Història de Barcelona. Institut de Cultura de Barcelona. Barcelona. p.138-155.
- MIRÓ, J. 2020. "Barcino Augustea y Julio-Claudia. Dinámica socio-económica de la producción y el comercio del vino layetano". *Spal* 29.2. Sevilla. p. 205-234.
- MOLINA, J. 2008. "La villa romana: de la fuentes escritas a la creación del concepto histórico". *Actes del Spimposi: Les vil·les romanes a la Tarraconensis*. Volum I. Monografies 10. Barcelona. p. 37-49.
- NOLLA, J. M. 2008. "El camp a època romana en el territori de les "ciutats" del nord-est del conventus Tarraconensis". *Actes del Spimposi: Les vil·les romanes a la Tarraconensis*. Volum I. Monografies 10. Barcelona. p. 83-97.
- NOLLA, J. M.; PALAHÍ, LL. 2010. *Felix Turissa. La vil·la romana dels Atmetllers i el seu fundus* (Tossa de Mar, la Selva). Documenta 12. Tarragona.

- NOZAL, M. 1995. "El yacimiento de la Olmeda la villa y el territorio. *Actas del III Congreso de Historia de Palencia: 30, 31 de marzo y 1 de abril de 1995*. Vol. 1, 1990 [Prehistoria, Arqueología e Historia Antigua]. Palència. p. 315-340.
- OLLÉ, A.; VALLVERDÚ, J. 2000. "Excavacions de noves estructures a la vil·la romana de Paret Delgada (La Selva del Camp, Baix Camp)". *Tarraco 99. Arqueologia d'una capital romana*. Documents d'Arqueologia Clàssica 3. Tarragona. p. 223-229.
- PALAHÍ, LL.; NOLLA, J. M^a.; VIVÓ, D. 2015. "La vil·la del Pla de l'Horta (Sarrià de Ter, Gironès)". *Tribuna d'Arqueologia 2013-2014*. Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya. Barcelona. p. 38-59.
- PALET, J. M. 1994. *Estudi territorial del Pla de Barcelona. Estructuració i evolució del territori entre l'època ibero-romana i l'altmedieval, segles II-I aC - X-XI dC*. Estudis i Memòries d'Arqueologia de Barcelona 1. Institut de Cultura de Barcelona. Barcelona.
- PEÑA, Y. 2010. *Torcularia. La producción del vino y el aceite en Hispania*. Documenta 14. Institut Català d'Arqueologia Clàssica. Tarragona.
- PEÑA, Y. 2019. "Trabajando los campos de Hispania. La vertiente productiva de las villas hispanorromanas". *Actas de Villae, vida y producción rural en el sureste de Hispania*. Murcia. p. 46-59.
- REMOLÀ, J. A. 2013. «Ánforas orientales tardías en Tarraco (Siglos V-VII)". A PAZ DE HOZ, M.; MORA, G. (eds.) *El Oriente griego en la península ibérica. Epigrafía e Historia*. Real Academia de la Historia. Bibliotheca Archeologica Hispana 39. Madrid. p. 307-330.
- REVILLA, V. 2008. "La Villa y la organización del espacio rural en el litoral central de Cataluña: Implantación y evolución de un sistema de poblamiento". *Actes del Spimposi: Les vil·les romanes a la Tarraconensis*, vol. I. Monografies 10. Barcelona. p. 99-123.
- REVILLA, V. 2017. "La economía en las ciudades romanas del noreste de la Hispania Citerior". *Philtáte 2, Studia et acta antiquae Callaeciae In roma nata, per italiam fusa, in provincias manat. A cidade romana no noroeste: novas perspectivas*. Lugo. p. 125-165.
- REYNOLDS, P. 2005. "Levantine amphorae from Cicilia to Gaza: A typology and analysis of regional production trends from the 1st to 7th centuries". A GURT i ESPARRAGUERA, J. M.; BUXEDA, J.; CAU, M. A. (eds.) *Late Roman Coarse Wares, Cooking Wares Amphorae in the Mediterranean: Archaeology and Archaeometry*. Oxford. p. 563-611.
- RIERA, S. 2005. "Canvis ambientals i modelació antròpica del territori entre l'època ibèrica i l'altmedieval a Catalunya: aportacions de la palinologia". *Cota Zero 20*. Vic. p. 99-107.
- RIGOIR, J.; RIGOIR, Y. 1972. "Les derivées des sigilléespaleochrétienne en Espagne". *Rivista di Studi Liguri*, Nùm. XXXVII. Bordighera. p. 33-68.
- RIPOLL, G.; ARCE, J. 2001. "Transformación y final de las villae en occidente (siglos IV-VIII): problemas y perspectiva". *Arqueología y Territorio Medieval*, 8. Jaén. p. 21-54.
- RODÀ, I. 2013. "Darreres troballes epigràfiques en pedra de Barcino". *Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona*. Època II, 9. Museu d'Història de Barcelona. Institut de Cultura de Barcelona. Barcelona. p. 162.
- SARABIA, J. 2010. *El poblamiento rural romano en la provincia de Albacete: La villa de Balazote. Un ejemplo de la vida enlacampiña*. [Tesis doctorals en xarxa]. Universidad de Alicante. Alacant. <http://hdl.handle.net/10045/20487>.
- URIBE, P. 2009. "Triclinia y salones triclinares en las viviendas romanas urbanas del cuadrante nordeste de la península ibérica (I a.C.-III d.C.)". *Archivo Español de Arqueología* 82. Madrid. p. 153-189.

TEXTOS EN CASTELLANO
SÍNTESIS

La villa del Pont del Treball Digne es la de mayor superficie excavada del antiguo *ager* de Barcino. Su estudio nos ha permitido lograr un gran conocimiento global, tanto de las estructuras del área residencial como de la productiva y, en consecuencia, de su evolución a lo largo de seis siglos, donde la actividad económica principal, excepto en la última fase, se basó en la viticultura y la producción de vino para la exportación. Este artículo se centra en las últimas fases, que alcanzan desde finales del siglo IV hasta el siglo VI, en las reformas efectuadas, en lo que significan y en cómo se inscriben en un ámbito más general, con el referente de *Barcino* y el *ager* de forma principal y en el marco del nordeste de la Tarraconense a nivel más amplio. A finales del siglo IV, el poder económico obtenido por los propietarios se ve reflejado en la riqueza de las estructuras documentadas (*balneum*, áreas de representación), en la complejidad del conjunto y en las decoraciones (mosaicos y pinturas murales), las cuales evidencian la presencia de un *dominus* con un alto estatus socioeconómico, conseguido gracias a la producción vitivinícola, que a la vez, son un reflejo de la necesidad de demostrar estatus. La documentación de uno de los *torcularia* más grandes conocidos en la península Ibérica, justifica esta base económica y la propia riqueza de la villa. Las transformaciones llevadas a cabo en los siglos V y VI, con importantes reformas arquitectónicas, cambios de usos de los espacios, nuevos espacios de hábitat, tapiados de pasos y nuevas construcciones, así como, una actividad económica orientada más al consumo propio y un comercio a menor escala, reflejan una mejora importante tanto a nivel económico como social, planteando incluso dudas sobre quienes serían los habitantes de este centro. El *torcularium* queda amortizado en este momento y se van estableciendo elementos de producción como son los hornos y los silos en la que antes era la rica zona residencial. La aparición de la villa, da continuidad a una ocupación previa, como mínimo de época tardorrepública, pero que podría tener su origen en época ibérica. La construcción de un *torcularium* entre los años 40 y 25 a.C., confirma una explotación vitivinícola del territorio anterior a la fundación de la colonia de *Barcino*. La

producción de vino en la villa no es una actividad económica más, sino que se revela como el principal motor económico y de riqueza. Esta explotación vitivinícola perdura y será importante hasta inicios del siglo V. La continuación del funcionamiento de este gran *torcularium* y las mejoras efectuadas en la *pars urbana* a finales del siglo IV podrían ser el reflejo de un proceso de concentración de producción o latifundio. La importancia de esta producción de vino para la exportación hasta el siglo V aporta elementos de reflexión sobre la problemática de la evolución general de la producción de vino en el *ager* de *Barcino* y la Layetana en general, con posterioridad en el siglo I. En el siglo IV, *Barcino* es un centro de poder religioso, sede episcopal, y una ciudad próspera y activa comercialmente. Arqueológicamente se constata por la construcción y reforma de lujosas *domus*, decoradas con pinturas murales y mosaicos, y dotadas de salas de recepción de elaborada arquitectura. La vida pública de la aristocracia ya no se desarrolla exclusivamente en el centro de las ciudades y las villas se convierten en muestras del estatus de los propietarios ante su clientela. La estructura de la villa del Pont del Treball Digne se adecua a estos cambios socioeconómicos, con importantes reformas en la *pars urbana*, con la creación, no solo de espacios de representación, con nuevas salas y ampliación del *balneum*, sino también con mejoras en la parte privada como pueden ser la construcción de un *viridarium* o un nuevo *oecus*, con un programa ornamental ambicioso. Por lo tanto, existen una serie de coincidencias entre la evolución, en este momento, de la villa de Pont del Treball Digne y de las *domus*, como queda reflejado en las dos mejor conocidas en el interior de la ciudad, las *domus* de Sant Honorat y la del Arxiu Administratiu. Hay que remarcar, pero, que este programa ornamental podría no haber concluido en la villa, lo cual sería un síntoma más de la evolución que llevará a unos cambios radicales en la segunda mitad del siglo V. Ya a partir de mediados del siglo V, no parece que haya élites residiendo en la villa. Los ámbitos de la fase anterior tienden a ser compartimentados y a ocuparse con estructuras de producción y almacenamiento dispersas, amortizando el gran *torcularium*, y aumentando

los espacios domésticos independientes. Esto podría indicar que ahora están siendo utilizados por una comunidad que podría estar formada por más de un núcleo familiar, con una forma de vida y una economía muy diferentes. Se abandona la producción de vino a gran escala y aumenta la cerealista, destinándose a una explotación de baja escala y al autoconsumo. Este cambio de modelo se documenta en toda la Tarraconense, a pesar de algunas diferencias en relación al momento en que se inicia el proceso, lo que implica que no se produzca un abandono inmediato de los espacios, sino una transformación en su uso. Estas fases tardías de cambio se desarrollan también en paralelo con lo que sucede dentro del casco urbano de *Barcino*. A partir del siglo V hay una cierta desestructuración urbana y se ocupan espacios públicos, al mismo tiempo que las residencias ricas se compartimentan y conviven con espacios de hábitat, de producción y almacenamiento. Sin embargo, se considera que la carencia de niveles de destrucción apunta más a un proceso de transformación en la ciudad que de ruptura. En relación con los cambios en la propiedad, la desaparición o la sustitución de las élites, es evidente que no podemos obviar los cambios políticos que se producen en este momento con la llegada de los visigodos y la inestabilidad que provoquen hasta detener el poder. A pesar de todo, no podemos establecer una relación directa de los cambios documentados de manera clara en la villa, aunque lo más lógico es pensar que estos no son ajenos a esta situación.

**ENGLISH TEXTS
SUMMARY**

The villa of El Pont del Treball Digne is the largest excavated surface area of the ancient *ager* of Barcino. Its study has provided a great global knowledge both of the structures in the residential and productive areas and, consequently, its evolution over six centuries, where the main economic activity, except in the final phase, was related to viticulture and the production of wine for export. This article focuses on the last phases, spanning from the late 4th to 6th centuries, on the reforms made, what they mean and how they form part of a more general field, with the reference mainly of Barcino and its *ager* and in the framework of the north-east of the Tarraconense at a wider level. The economic power obtained by the owners in the late 4th century is reflected in the richness of the documented structures (*balneum*, areas of representation), the complexity of the site and in decorations (mosaics and wall paintings), which show the presence of a *dominus* with a high socioeconomic status achieved thanks to the production of wine, and are a reflection of the need to show status. The documentation of one of the largest *torcularia* known in the Iberian Peninsula explains this economic basis and the richness itself of the villa. The transformations that took place in the 5th and 6th centuries, with major architectonic reforms, changes of use of the spaces, new habitats, walling up of passages and new constructions, as well as an economic activity aimed more at its own consumption and trade on a lower scale, reflect a significant change both at an economic and social level, even raising doubts about who the inhabitants of this centre were. The *torcularium* fell out of use at that time and production elements were gradually established, such as furnaces and silos, in what had been a wealthy residential area. The emergence of the villa gives continuity to a previous occupation, at least from the late Republican period, but which may have its origin in the Iberian era. The construction of a *torcularium* between 40 and 25 BC confirms winemaking exploitation in the territory prior to the foundation of the colony of Barcino. Winemaking in the villa was not just another economic activity but appears as the main driving force of economics and wealth. This winemaking activity would

be important until the early 5th century. The continuation of the operation of this large *torcularium* and the improvements made in the *pars urbana* in the late 4th century might reflect a process of concentration of production or landlordism. The importance of this wine production for exports until the 5th century provides elements for reflection on the issue of the overall evolution of winemaking in the *ager* of Barcino and in the Laetania in general after the 1st century AD. In the 4th century, Barcino was a centre of religious power, an Episcopal seat and a prosperous and commercially active city. Archaeologically, it can be seen in the construction and reform of luxurious *domus*, decorated with wall paintings and mosaics, and with reception rooms of elaborate architecture. However, the public life of the aristocracy did not exclusively develop in the centre of the cities, and the villas became examples of the status of the owners before their clientele. The structure of the villa of El Pont del Treball Digne responds to these economic changes, with significant reforms in the *pars urbana* with the creation not only of spaces of representation, new rooms and the enlargement of the *balneum*, but also with improvements in the private part such as the construction of a *viridarium* or a new *oecus*, with an ambitious ornamental programme. Therefore, there is a set of coincidences between the evolution at that moment of the villa of El Pont del Treball Digne and the two *domus*, as reflected in the two that are better known inside the city, the *domus* of Sant Honorat and that of the Administrative Archive. However, it is important to stress that this ornamental programme might not have concluded in the villa, which would be yet another symptom of the evolution later brought about by the evolution that would lead to radical changes in the second half of the 5th century. In the mid-5th century, apparently there were no elites living in the villa. The fields of the previous phase tended to be compartmentalised and occupied with disperse structures of production and storage, abandoning the large *torcularium*, and increasing the independent domestic areas. This might indicate that they were then used by a community that might be formed by more than one

family unit, with a very different lifestyle and economy. The large-scale production of wine ended and the production of cereals increased, aimed at low scale and self-consumption. This change of model is documented throughout the Tarraconense, albeit with some differences concerning the moment when the process began and meant that the spaces were not immediately abandoned but the way they were used changed. These late phases of change also developed in parallel to what occurred inside the urban centre of Barcino. From the 5th century there was a certain urban fragmentation and public spaces were occupied while the wealthy residences were compartmentalised and spaces of habitat, production and storage coexisted. Nevertheless, it is considered that the lack of levels of destruction indicates a process of transformation rather than of rupture in the city. In relation to the changes in ownership, the disappearance or substitution of the elites, it is clear that we cannot ignore the political changes that occurred at that time with the arrival of the visigoths and the instability they caused until they held power. Nonetheless, we cannot clearly establish a direct relation with the changes documented in the villa, although it is most logical to think that they were not unaffected by this situation.

TEXTES EN FRANÇAIS
RÉSUMÉ

La villa du Pont del Treball Digne est la plus grande superficie fouillée de l'ancien *ager* de *Barcino*. Son étude nous a permis d'acquérir une grande connaissance globale des structures de la zone résidentielle et de productivité et, par conséquent, de son évolution au fil de six siècles pendant lesquels l'activité économique principale, sauf pour la dernière phase, était basée sur la viticulture et la production de vin pour l'exportation.

Cet article met en exergue les dernières phases qui couvrent la période de la fin du IVe siècle jusqu'au VIe siècle, dans les réformes effectuées, leur sens et comment elles s'inscrivent dans un ensemble plus général, avec le référent de *Barcino* et son *ager* principalement et dans le cadre du nord-est de la *Tarraconense*, à son niveau le plus vaste. À la fin du IVe siècle, le pouvoir économique auquel étaient parvenus les propriétaires se reflète dans la richesse des structures documentées (*balneum*, zones de représentation), dans la complexité de l'ensemble et dans les décorations (mosaïques et peintures murales), qui rendent évidente la présence d'un *dominus* à haut statut socio-économique, obtenu grâce à la production vitivinicole, et le reflet du besoin de montrer son statut. Les documents relatifs à l'un des plus grands *torcularia* connus de la péninsule Ibérique justifie cette base économique et la richesse même de la villa. Les transformations menées au Ve et VIe siècles, comprenant d'importantes réformes architecturales, avec des changements d'utilisation des espaces, de nouveaux espaces d'habitat, la maçonnerie de passages et de nouvelles constructions, ainsi qu'une activité économique plus orientée vers la consommation propre et un commerce à petite échelle, reflètent un changement important aussi bien au niveau économique que social, amenant même des doutes qui permettaient aussi de se demander qui pouvaient bien être, à l'époque, les habitants de ce centre. Le *torcularium* est amorti à ce moment-là et on établit peu à peu des éléments de production tels que des fours et des silos dans la zone qui auparavant était la riche zone résidentielle.

L'apparition de la villa marque la continuité par rapport à une occupation préalable, datant pour le moins de l'époque

tardo-républicaine, mais qui pourrait avoir son origine à l'époque ibérique. La construction d'un *torcularium* entre 40 et 25 av. J.-C. confirme une exploitation vitivinicole du territoire antérieure à la fondation de la colonie de *Barcino*. La production de vin dans la villa n'est pas une activité économique supplémentaire, mais s'avère être le principal moteur économique et de richesse. Cette exploitation vitivinicole se poursuit au fil des siècles et sera importante jusqu'au début du Ve siècle. La continuité dans le fonctionnement de ce grand *torcularium* et les aménagements effectués dans la *pars urbana* à la fin du IVe siècle pourraient être le reflet d'un processus de concentration de production ou de *latifundium*. L'importance, jusqu'au Ve siècle, de cette production de vin pour l'exportation incite à réfléchir sur le problème de l'évolution générale de la production de vin dans l'*ager* de *Barcino* et dans la zone de la *Laietània* en général, passé le Ier siècle apr. J.-C.

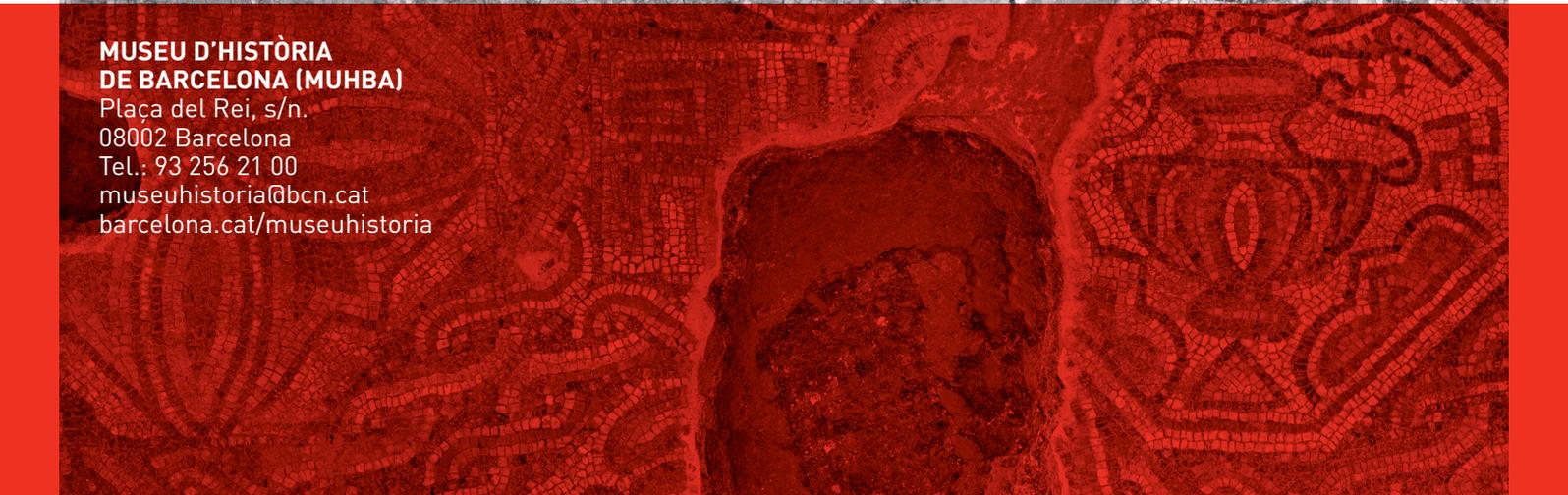
Au IVe siècle, *Barcino* est un centre de pouvoir religieux, siège épiscopal, et une ville prospère et active sur le plan commercial. Sur le plan archéologique, on le constate par le biais de la construction et de la réforme de luxueuses *domus*, décorées de peintures murales et de mosaïques, dotées de salles de réception à l'architecture élaborée. La vie publique de l'aristocratie ne se développe cependant plus dans le centre des villes et les *villae* deviennent la preuve du statut des propriétaires face à leur clientèle. La structure de la villa du Pont del Treball Digne s'adapte à ces changements socio-économiques en effectuant d'importantes réformes dans la *pars urbana*, avec la création non seulement d'espaces de représentation, avec de nouvelles salles et l'agrandissement du *balneum*, mais aussi avec des améliorations dans la partie privée telles la construction d'un *viridarium* (jardin ornemental) ou d'un nouvel *oecus* et un programme ornemental ambitieux. Il existe donc une série de coïncidences entre l'évolution, à cette époque-là, de la villa du Pont del Treball Digne et des deux *domus* comme on peut l'observer avec les deux plus connues à l'intérieur de la ville, les *domus* Sant Honorat et celle des Archives administratives. Il faut remarquer cependant que ce programme ornemental pourrait ne

pas avoir pris fin avec la villa, qui serait un symptôme de plus de l'évolution qui conduira à des changements radicaux au cours de la seconde moitié du Ve siècle. Déjà à partir du milieu du Ve siècle, il semble qu'il n'y ait plus d'élites qui résideraient dans la villa. Les espaces de la phase précédente tendent à être compartimentés et à être occupés par des structures de production et de stockage dispersées, amortissant le grand *torcularium*, ce qui augmente les espaces domestiques indépendants. Cela pourrait indiquer qu'à présent ils sont utilisés par une communauté qui pourrait être formée par plus d'un noyau familial, ayant une façon de vivre et une économie très différentes. Ils abandonneraient la production du vin à grande échelle et augmenteraient celle des céréales, en se consacrant à une exploitation de faible taille et à l'auto-consommation. Ce changement de modèle se retrouve dans toute la *Tarraconense* bien qu'avec quelques différences en ce qui concerne la période où il se produit. Cela fait que les espaces ne sont pas abandonnés immédiatement, mais la manière de les utiliser se transforme.

Ces phases tardives de changement se développent aussi en parallèle avec ce qui se passe au sein du noyau urbain de *Barcino*. À partir du Ve siècle se développe une espèce de déstructuration urbaine et les espaces publics sont occupés tandis que les riches résidences se compartimentent et accueillent des espaces d'habitat, de production et de stockage. Malgré cela, on considère que le manque de niveau de destruction indique un processus de transformation plus que de rupture dans la ville. En ce qui concerne les changements dans la propriété, la disparition ou le remplacement des élites, il est clair que nous ne pouvons évidemment pas passer sous silence les changements politiques qui se produisent à ce moment-là avec l'arrivée des Wisigoths et l'instabilité qu'ils provoquent jusqu'à leur prise du pouvoir. Malgré tout, nous ne pouvons pas établir une relation directe avec les changements dont nous parlent clairement les documents dans la villa bien que le plus logique soit de penser qu'ils ne sont pas étrangers à cette situation.

MU·HBA MUSEU D'HISTÒRIA
DE BARCELONA

**MUSEU D'HISTÒRIA
DE BARCELONA (MUHBA)**

Plaça del Rei, s/n.
08002 Barcelona
Tel.: 93 256 21 00
museuhistoria@bcn.cat
barcelona.cat/museuhistoria

Ajuntament
de Barcelona